
Bemærkninger om den canoniske Rets Anvendelse i Danmark.

Vere scire est per causas scire.

Af *Kolderup-Rosenvinge*.

Da man for længe siden har erkjendt Sandheden af *Montesquieu's* Ord, at man maa forklare Historien ved Hjelp af Lovene og disse af Historien, behöver det vel ingen Undskyldning, naar en kirkeretlig Undersögelse finder Plads i et Tidsskrift, der er bestemt for Kirkehistorien. Overskriften vil imidlertid rimeligviis skræmme mangen Læser; thi hvortil — vil man maaskee sige — skulle vi hos os og i vor Tid bruge den canoniske Ret? Der skal virkelig heller ikke her være Tale om anden Anvendelse, end den, man gjorde af denne Ret i den gamle Tid, ikke engang om dens Indflydelse paa og dens Betydning for den protestantiske Kirkeret, hvorom jeg for Tiden ikke agter at handle. Men da jeg antager, at der endnu hos Endeel i Danmark findes Sands for videnskabelige Undersøgelser, har jeg troet, at den her meddeelte kunde tjene til at vække nogen Interesse for et Studium, der hos os er saa godt som aldeles forsömt. Dette har vel nærmest sin naturlige Grund deri, at der i vort Fædreland ikke er

den practiske Opfordring til at gjøre sig bekjendt med den canoniske Ret, som i de Stater, der bestaae af en af Katholiker og Protestanter blandet Befolkning, hvor der idelig gjøres Fordringer og opstaae Conflicter, som ikke kunne afgjøres uden Videnskabens Mellemkomst. Men ikke desto mindre maatte dens Vigtighed som Kilde til den protestantiske Kirkeret dog fortjene særdeles Opmærksomhed endog i et reent protestantisk Land, men dertil vilde rigtignok udfordres, at Kirkeretten have vundet mere Interesse og flere Dyrkere end den desværre! hidtil hos os har fundet. Man har vel stundom troet, at Luthers Fordömmelsesdom over den canoniske Ret var tilstrækkelig til at ansee dens Studium for overflüdigt, uagtet Luther selv i en senere Tid kom til en anden Erkjendelse og begyndte ivrig at studere den canoniske Ret*). Jeg skal ikke her söge at gjendrive en saa forkeert Anskuelse, som kun kan udspringe fra Uvidenhed eller en total Miskjendelse af den historiske Udvikling i al positiv Ret. Jeg veed intet at sammenligne den med, uden med den hos Theologer kun altfor ofte forekommende Tilsidesættelse af det gamle Testamentes Studium. Men hvad der især fortjener at fremhæves, det er den canoniske Rets Betydning for den europæiske Civilisation, i hvis Udviklings Historie den er et væsentligt Moment ved dens Indgriben i de vigtigste Livsforhold og ved det Herredömmet, den efterhaanden fik over disse, i det den forkyndte sine Befalinger i en højere Magts Navn end den sædvanlige menneskelige Autoritets; derfor er dens dogmatisk-ethiske Charakter saa væsentlig forskjellig fra den romerske Rets, for hvilken den ellers i videnskabelig Henseende staaer saa langt tilbage. Det var dens Opgave, at gjøre Kirkens Herredömmet gjeldende blandt alle Folke-

*) See Luthers Brev til Spalatin, dat. 3die Paaskedag 1529, i *de Wettes Samling* III. 433.

slag, som bekendte sig til Christus, hvor forskellige de end vare i Henseende til Nationalitet og Herkomst, til Sprog og Sæder, Dannelse og Aandsudvikling; i det den for at løse denne Opgave vel ofte maatte lempe sine Forskrifter efter Tid og Lejlighed, tabte den dog ikke Eenheden i det Væsentlige af Sigte, men tilvejebragte den ofte ved at sammensmelte romerske og germaniske eller nordiske Elementer med hinanden, og disse bleve Grundlaget for vor Civilisation. I det den paa den ene Side bragte Billigheden og den christelige Kjerlighed ind paa Retsgebetet, satte den paa den anden Side med ethisk Strænghed Skranker mod Vold og Undertrykkelse og betjente sig dertil af et hidtil ukjendt Rets-Middel, de aandelige Vaaben. Naar man med Føje fører Klage over disse Vaabens Misbrug, over Hierarchiets Anmasselse og indre Fordærvelse i en Tid, da det i Nydelsen af sin Magt heller ikke modstod Fristelsen til at misbruge den, maa man alligevel ikke glemme, hvilken vigtig Indflydelse Hierarchiet og den canoniske Ret har havt paa Cultur og Sædelighed ved at indføre Tugt og Orden — var det endog ofte kun udvortes — og ved at bringe de raaeste og de meest dannede Folk i en saadan Beröring og Vexelvirkning med hinanden under Kirkens Herredømme, at christelige Stater og folkeretlige Forhold mellem disse kunde blive mulige.

Naar det er min Hensigt paa disse Blade at meddele nogle Oplysninger om, hvorledes den canoniske Ret efterhaanden fik Indgang og Anvendelse i vort Fædreland, er det maaskee ikke overflødigt at forudskikke den Bemærkning, at det vilde være en stor Vildfarelse, hvis man troede, at det var en Selvfølge, at en Stat, naar den havde antaget Christendommen, da ogsaa maatte have erkjendt den canoniske Ret. Vel vare der endeel Forskrifter, som angik den christelige Gudstjeneste eller som stode i nøje Forbindelse med Kirkens Bestyrelse og Gejstlighedens

kirkelige Virksomhed, som snart maatte komme til Anvendelse, men dels indbefattede den canoniske Ret efterhaanden langt flere end de nævnte Gjenstande, dels vare selv disse ofte store Anstødsstene i de Stater, hvor Christendommen kun gjorde langsomme Fremskridt, om de endog længe havde haaret det christne Navn. Dette var især Tilfældet i Norden, hvor Folket længe hængte ved Heden-skabet, og hvor den lange Afstand fra Rom hindrede det idelige Tilsyn med Kirken og lammede Udførelsen af de pavelige Befalinger, indtil de nordiske Stater fik en saadan Betydenhed, at man fandt det nødvendigt jevnlig at sende pavelige Legater derhen. Hvorledes det stod til i Danmark med Præsteskabets Anseelse, efterat der dog allerede under Knud den Stores Regjering var virket meget for Kirken, sees bedst af det Brev, som Pave Gregor d. 7de tilskrev Harald Hejn i Aaret 1080, altsaa omtrent 50 Aar efter Knud d. Stores Død; han omtaler deri som en ond Sædvane, at de Danske gave Præsterne Skyld for ondt Vejrligt og for al legemlig Svaghed, hvorfor han truer med Bansættelse *). Til Oplysning om den Modstand, som pavelige Befalinger ofte mødte, og den Langsomhed, hvormed man opfyldte dem, behøver jeg blot at minde om Tiendens Indførelse og Cælibatloven. Det maa herved ikke oversees, at den canoniske Ret først af Gratian blev bearbejdet til et System (1150), og at dette ved Decretalerne (1234) modtog saa betydelige Forandringer, at Roger Baco (omtr. 1266) ansaae den ved Decretalerne indførte Ret som en ny Lovgivning, hvorved Decretet efterhaanden mere og mere kom i Forglemmelse **). Om de ældre Samlinger af Canones,

*) *Suhm*, Danmarks Hist. IV. 599.

**) "Gratianus multa scripsit jura, quæ nunc abrogata sunt" anført af *Gieseler* i Kirchengesch. II. 2. Abth. S. 226. Hvorledes man i Frankrig efterat Kongemagten var kommen i Strid med Kongemagten, holdt sig til Gratian som droit ancien, i Modsætning

som benyttedes för Gratians Tid, have fundet Vej til Norden, er vanskeligt at afgjøre, men det er neppe troligt. At det varede en rum Tid förend Decretet kom til Anseelse i Norden, kan allerede sluttet deraf, at den Kannik, som forfattede den lundske liber daticus, ikke veed andet Prædicat til Decretet, som Anders Sunesen havde testamenteret Capitlet, end at det var en "liber honestus et multum utilis" *). Paa denne Yttrings Betydning har allerede *Kofoed Ancher* **) og efter ham *Münter* gjort opmærksom, ligesom den Sidste ogsaa erindrer, at det havde været unødvendigt, at give særegne Kirkelove for Skaane og Sjælland, dersom den canoniske Ret allerede dengang havde havt Lovskraft i Norden ***). Disse to Kirkelove vare virkelig i flere Henseender saa ejendommelige, at man maa give Erkebisp *Jacob Erlandsen* fuldkommen Ret, naar han, omtrent 100 Aar efterat den skaanske Kirkeret var kommen for Lyset, i hans Klage over Kong Christopher d. 1., paastod, at den slet ikke var canonisk †), en Paastand, om hvis Rigtighed han saameget mere maatte føle sig overbeviist, da han vel fornemmelig sammenholdt den med den nyere pavelige Ret, hvormed han, der tidligere havde været Pave Innocents den 4des Capellan, upaatvivlelig havde gjort nøje Bekjendtskab. Følgende Ord i hans Klage mod Kongen ere især mærkelige: "Item conqueritur, quod vulgus et quidam homines vestri infesto clamore redire contendunt ad *statuta quædam*, quæ dicuntur *Skra*,

til den ved Decretalerne indførte droit nouveau, skjönt der ogsaa hos Gratian var meget der kunde kaldes nyt, s. *Jerome à Costa* (Richard Simon) *histoire de l'origine et du progrès des revenus ecclésiastiques*. Fcfort 1684. p. 162—168.

*) Scr. R. D. III. 525.

**) Lovhist. I. 107, Saml. jur. Skr. I. 173.

***) Kirchengesch. v. Dänemark und Norwegen II. 235.

†) Scr. rer. Dan. V. 591.

olim inducta et tolerata propter novellam ecclesiæ plantationem, *licet in quibusdam tunc etiam erant juri canonico contraria*, per quæ quicquid quæstionis materiæ emergerit ad jus spectans ecclesiasticum volunt terminare. *Quibus paulatim derogatum est* tam per contrarias consuetudines a predecessoribus nostris inductas, quam *per constitutiones Domini Papæ et Romanorum Pontificum*. Quia, ut dicitur in quodam rescripto Domini Innocentii Papæ: “Nonnulla fuerunt in initio nascentis ecclesiæ a sanctis patribus constituta, ne fidelium populus a bono, quod cæperat, metuendo austeriora recederet: quæ, postquam firma radice in fide fuerant solidati, extiterunt non irrationabiliter mutata””. *Unde cum episcopi jurant, se observaturos Decretales et constitutiones apostolicæ sedis, nullus eorum salvo juramento potest secundum statuta, in dicto Skra conscripta, juri canonico contraria, judicare vel ecclesiam suam regere*. Naar *Münter* i Anledning af den Befaling, Cardinal Vilhelm af Sabina gav paa Kirkemødet i Skenninge 1248, at Erkebisperen af Upsal og hans Biskopper under Straf af Bansættelse inden Aarsfrist skulde anskaffe sig Decretalerne og flittig studere dem*), opkaster det Spørgsmaal, om den canoniske Ret nogensinde ved Lov er indført i Danmark, og mener, at dette er uvist**), saa turde Spørgsmaalet i sig selv ikke være vel overvejet. Jeg tvivler paa, at man vil kunne opvise nogen Stat, hvor en saadan Reception af den canoniske Ret ved Lov har fundet Sted; naar man erkjendte Kirkens lovgivende Myndighed, var dermed ogsaa afgjort, at dens Love maatte

*) Dipl. Svecanum I. 333. Herfra skal den store Mængde af Decretalsamlinger have sin Oprindelse, der fandtes allevegne i de svenske Cathedralkirker, s. Statuta synodal. eccl. Sveogoth. ed. *Reuterdahl*. Lund 1841. 4. pag. 2.

**) Kirchengesch. II. S. 235—236.

være forbindende; om en formelig Anerkjendelse af Decretet kunde der saa meget mindre være Spørgsmaal, som selv Paverne aldrig have meddeelt en saadan*); det er kun ved Doctrinen og Praxis, at dette Værk har faaet sin Anseelse og det har, som bekjendt, ingen Retskraft uden forsaavidt som det er en Samling af virkelige Kirkelove, hvorimod ingen saadan tilkommer Gratians egne Yttringer. Anderledes er det med Decretalerne, som fik en officiel Charakter derved, at Paverne sendte dem til Universiteterne i Paris og Bologna med Befaling, at man skulde bruge dem ved Universiteterne og ved Domstolene, og at Ingen maatte foranstalte nogen anden Samling. Derimod kunde vel det Spørgsmaal opkastes, om en lignende Befaling, som den anførte af Cardinal Vilhelm, er udgaaet til Erkebiskoppen af Lund og de danske Biskopper? Nu er det vel saa, at vi ikke have Kundskab om nogen saadan Befaling, og heller ikke er der Grund til at antage, at Cardinal Vilhelm har været i Danmark paa den Rejse, han gjorde til Norge og Sverrig**), men ikke desto mindre er det dog lidet rimeligt, at de Legater, som senere kom til Danmark i Anledning af Processen med Jacob Erlandsen og Joh. Grand, skulde have forsømt et saa vigtigt Middel til at haandhæve Pavens og Kirkens Herredømme, dersom

*) Det er forlængesiden oplyst af Sarti, Spittler o. Fl., at den formeentlige Bulle af Pave Eugen d. 3die fra Aaret 1153, hvorved han skulde have anbefalet Gratians Samling til Universitetet i Bologna (s. *Böhmers* Fortale til Udg. af C. I C. p. XIII), blot grunder sig paa Advocaten *Alexander Machiavellis* († 1766) patriotiske Bedrageri, jvfr. v. *Savigny* Gesch. des röm. Rechts im Mittelalter. III. S. 8 ff. (første Udg.). Det er derfor besynderligt, at den lærde *Hurter* i hans *Leben Innocents* d. 3ten I. S. 30 endnu foredrager den gamle vildfarende Mening uden nogensomhelst Bemærkning.

**) Jvfr. *Reuterdahls* svenska Kyrkans Historia, II. I. Hft. S. 272—273.

man ikke maaskee turde antage, at de danske Klerker under deres hyppige Ophold ved fremmede Universiteter i det 13. Aarhundrede havde gjort et saa nøje Bekjendtskab med den canoniske Ret*), at en Befaling som den ovenanførte ansaaes unødvendig for de danske Biskopper.

Naar det nu ifølge det Anførte maa ansees for afgjort, at den canoniske Ret ikke paa eengang, men efterhaanden og langsomt har fundet Indgang og Anvendelse i Danmark, turde det ikke være uden Interesse, dersom man kunde paavise dens gradvise stigende Indflydelse paa Retsforholdene. Jeg tør ikke love at levere nogen udtømmende Fremstilling af denne righoldige Materie, der især af Diplomer kan vente en fleersidig Oplysning, men følgende Bemærkninger turde i alt Fald tjene til at godtgjøre Gjenstandens Vigtighed.

Dersom vi ville opsøge de første Spor af den canoniske Rets Indflydelse, maa vi begynde med den Skaanske og Sjellandske Kirkeret, og Undersøgelsen maatte da især gaae ud paa at vise, hvorvidt dens Bestemmelser stemte overeens med Gratians Decret eller strede derimod, samt dernæst, hvori de vare forskellige fra de senere Decretaler eller den egentlige pavelige Ret. Men da denne Undersøgelse vilde fordre en egen Afhandling, maa jeg her lade det berøe ved at omtale nogle enkelte af disse Kirkeloves Bestemmelser og ved at gjøre et Par Bemærkninger om denne Lovgivnings Beskaffenhed i Almindelighed. Naar saaledes begge Love, der, med Undtagelse af at den Sjellandske Lov bruger Nævninger istedetfor Jernbyrd, ere overeensstemmende, bestemme, at Bønderne (d. e. Grundejerne, de Bosatte) skulle vælge deres Præst med Biskoppens Samtykke, saa er

*) See det bekjendte Vidnesbyrd, som *Arnold* fra *Lybek* (Lib. III. c. 5) giver de Danske, som studerede i Paris.

dette vel ikke stridende mod Kirkens ældste Forskrifter*), men den senere Kirkeret gjør Valget aldeles afhængigt af Biskoppen og forvandler Menighedens Valgret til en blot Præsentationsret; derfor finde vi ogsaa i den nyere latinske Oversættelse af den Skaanske Kirkeret c. 3 Vægten lagt allene paa Biskoppens Samtykke i disse Ord: “qui (presbyter) instituat de *mero consensu* et voluntate episcopi, alias non” **). — Kirkelovenes Bestemmelser ere i det Hele højst ufuldstændige, og naar de tilstede Nævninger at afgjøre Slægtskabs og Svogerskabs Nærhed, som Hindring for Ægteskab, og gjøre Sjælegavers Gyldighed afhængige af Nævnings eller endog i visse Tilfælde kun af Mededsmænds Eed, var dette i aabenbar Strid med den canoniske Ret, der, som vi i det Følgende faae Lejlighed til at vise, fordrede, at saadanne Spørgsmaal skulde afgjøres af den gejstlige Ret.

Naar jeg har sagt, at disse vore ældste Kirkelove vare højst ufuldstændige, saa har jeg allerede paa et andet Sted berørt denne Gjenstand ***) og skal kun her tilføje, at

*) C. 2 D. XXIV. (concil. Carth. III. a. 397): Nullus ordinatus clericus, nisi probatus fuerit vel episcoporum examine vel *populi testimonio*. *

**) Heel anderledes bestemmes der i den med den Skaanske Kirkeret omtrent samtidige Kirkeret for Vigen eller Borgarthings Christenret c. 12: at Bønderne skulde have den Præst, som de ville vælge og at Biskoppen ikke kan afsætte ham, undtagen at to Præster beviser, at han formedelst Uvidenhed ikke kan være Præst. Derimod synes den nu først trykte Eidsiviathings Christenret c. 31 (Norges gamle Love I. 385) ganske at overlade Valget til Biskoppen, naar det hedder: “hann (biscop) skal oss kænni men fa, þa er han uæit at kunnasto hafa til, börn at skira oc scrifta málom uarum at lyda” &c. (jvfr. den kortere Recension S. 401). Se endnu den ældre Gulathingslov Cap. 15 og Kong Sverres Christenret c. 17. Hvorledes man i Sverrig holdt fast ved Menighedens Valgret s. *Reuterdaahl* Kirkehist. II. 220—221.

***) *Maaanedsskr. f. Lit.* IV. 231 ff.

denne Ufuldstændighed er saameget mere paafaldende, naar man sammenligner dem med de omtrent samtidige norske og svenske Kirkelove, den Vigenske og Kirkebalken i Vestgöthalovent, som ganske anderledes gaar i Detail og tildeels omhandle andre Gjenstande f. Ex. om Börns Udsættelse, om Forebyggelse af Fosterbord, om forbudne Spiser, om Gravsteder osv. En udförlig Sammenligning mellem disse nordiske Kirkelove vilde i flere Henseender give interessante Resultater, men her maa det være nok at udhæve, at den Vigenske Kirkeret ender med den Bemærkning, at dersom noget skulde mangle, *skal Biskoppen böde derpaa med sin Ret* *), hvorimod baade den Skaanske og Sjellandske Kirkeret ende med at sige, at dersom Bønder og Biskop blive uenige om Lov, da skal det, som her er opskrevet (thæssi script) afgjøre deres Trætte. Dersom jeg ikke meget fejler, har den Skaanske Kirkeskraa aldrig havt den Bestemmelse at skulle være en formelig Kirkelov, men indeholder blot en Afgjorelse af adskillige Punkter, hvorom der havde været Tvist mellem Erkebiskoppen og Skaaningerne, som dertil havde valgt den belejligste Tid, da Eskild var kommen i Fejde med Kong Valdemar og var bleven ydmyget (1162 **). I alle andre Punkter, erkjendte man vistnok en ældre Praxis for gjeldende; Retten havde nemlig, som Indledningen til Loven siger, tilforn været for stræng (ofharthær), og Erkebiskoppen gav nu, da man indrømmede Biskopstienden, som man hidtil havde vægret sig for at udrede, en mildere, det vil sige en saadan som mere stemmede med Folkets Ønsker, *forsaavidt* som man havde været misfornöiet med den ældre, men ogsaa kun *forsaa-*

*) "Nu er kristinrettr taldr, slikr som ver komom minni a. skorter nokot a þa böte biscopar yuir med sinum rettyndnm".

**) *Suhm* VII. 91.

vidt. Det vilde ellers være aldeles uforklarligt, at man deri savner Bestemmelser om en stor Deel særdeles vigtige Forhold, som nödvendig maatte have deres Regel, og som udförlig behandles i de andre nordiske Kirkelove; jeg vil blot nævne Forskrifter om Daabens Nödvendighed og Form, om Fasten og de Tider, hvori det var utilladeligt at holde Bryllup, om de forbudne Grader, om Gejstlighedens Værneting, om Offer, om Tiende**), om Kirkens Vedligeholdelse, om Gravsteder osv.***). Naar man iövrigt lægger Mærke til, at Christendommen paa den Tid var mere rodfæstet i Danmark, end i Norge og Sverrig, er det ikke vanskeligt at forklare, hvorfor disse Rigers samtidige Kirkelove netop ere blevne udförligere, thi mange Forhold behövede endnu der at ordnes, som her enten allerede vare ordnede ved Praxis eller overladte til Biskoppens Afgjörelse. Ogsaa

*) Til Sammenligning kan om de her nævnte Gjenstande jevnføres den Vogenske K. R. Cap. 2—7, Gull. L. c. 2, Westgöth. L. I. K. B. Cap. I.

**) Hvor nöjagtig Gejstlighedens Indtægter i andre nordiske Kirkelove ere bestemte, derom see f. Ex. den Vig. K. R. Cap. 11 og 12, Westgöth. L. I. K. B. Cap. 5, 15, 17—20, II. 31—32, 52—54. Denne Lov gaaer endog saavidt, at den ikke tilsteder Tiggere Begravelse, uden at Præsten faaer hans Stav og Pose (Cap. 15); og II. 52 har en lang Fortegnelse over Böderne til Biskoppen "at gamblum loghum".

***) Jvfr. de omstændelige Bestemmelser om denne Gjenstand i den Vogenske K. R. Cap. 9, hvor der gjøres den mærkelige Adskillelse mellem Stændernes Plads paa Kirkegaarden: først Lensmænd og deres Familier mod Öst nærved Kirken, derpaa Bønder og Bondebørn, saa Frigivne, som igjen udgjøre to Classer, og tilsidst Trællene, som skulde ligge nærmest ved Kirkemuren tilligemed de Skibbrudnes Liig, hvis Haar vare skaarne efter Norsk Skik (hvori man formodentlig fandt Beviset for at de vare Christne). Mærkelig er ogsaa Capitlets Slutning om Straffen for at forstyrre de Dödes Fred. Jvfr. Eidsiv. Christenr. c. 50, hvor dog de Skibbrudne ikke omtales.

er det kun under den Forudsætning, at der existerede en saadan ældre for hele Danmark forbindende, om endog uskreven Kirkeret, at man kan begribe, hvorledes det gaaer til, at Jylland og Fyen ikke har nogen Kirkelov at opvise; thi at den Skaansk - Sjellandske Kirkeret *der* skulde være bleven indført, saaledes som Kofod - Ancher og Schlegel have antaget, er, saavidt jeg skjønner, med afgjørende Grunde modbeviist af Hr. Professor *Larsen**). Naar jeg gaaer ud fra Forudsætningen om en ældre *uskreven* Kirkeret, maa jeg dog bemærke, at ligesom Ancher og Schlegel have antaget, at vi have havt en *skreven* Kirkelov, ældre end den Skaanske, saa har ogsaa den Forfatter, der senest har behandlet Nordens ældre Kirkehistorie med ligesaa-megen Kritik, som Lærdom, Dr. *Reuterdaahl*, været tilbøjelig til at antage Tilværelsen af en saadan ældre Kirkelov paa Grund af de ovenfor anførte Udtryk om den ældre Rets Strængthed**). Uagtet Muligheden ikke lader sig nægte, maa jeg dog tilstaae, at jeg finder det troligere, at der ved hine Ord blot er sigtet til den kirkelige Sædvane og Biskoppens afsagte Kjendelser, og det isærdeleshed af den Grund, at det ikke vel lader sig forklare, at en saadan Kirkeret, der efter det Ovenanførte vistnok maatte have indeholdt Merc og Andet end den Skaanske Kirkeret, skulde være aldeles forsvunden, uden at den i det mindste var kommen til Omtale under Tvistighederne mellem Kong Christopher og Jacob Erlandsen, som netop angreb Gyldigheden af den under Eskild forfattede Kirkeret. Jeg kan iøvrigt ikke forlade vore gamle Kirkelove uden at gjøre opmærksom paa et Sær-syn, som jeg ikke veed at forklare, det nemlig, at de norske og svenske Provindsiallove, i Modsætning til de danske og de fleste Middelalderens Love, have et eget Af-

*) Jurid. Tidsskr. XV. S. 9 Not.

**) Svenska Kyrkans Hist. I. 470.

snit om de kirkelige Forhold, under Navn af Christenret eller Kirkeret; vor Skaanske og Sjellandske Kirkeret findes vel sædvanlig i de samme Haandskrifter, der indeholde de Skaanske og de Sjellandske verdslige Love, men aldeles ikke i nogen saadan umiddelbar Forbindelse med disse, at de kunne ansees for integrerende Dele af dem. Derfor har heller ikke Anders Sunesen optaget den Skaanske Kirkeret, med hvilken han vel heller ikke var tilfreds, i sin latinske Bearbejdelse af den Skaanske Proviindsiallov, og i Jylland finde vi, som ovenfor bemærket, ikke Spor til nogen selvstændig Kirkeret, ligesaalidet som der i Loven findes noget særligt Afsnit for de kirkelige Forhold. Dette er saa meget mere paafaldende, som man i de Love, som Knud den Store gav England, havde et Forbillede, da Knud havde fulgt sine Forgængeres, Alfreds, Edgars og Æthelreds Exempel og stillet de kirkelige Forskrifter i Spidsen af sin hele Lovgivning.

Meget vigtig for vor Gjenstand er Abbed Vilhelms Brevvexling fra Slutningen af det 12te Aarhundrede, hvori han berører endeel kirkelige Spørgsmaal, som han snart forelægger Paven, snart en eller anden Biskop til Besvarelse.

Men jeg nødsages, med Hensyn til den Anvendelse jeg i det Følgende gjør af denne Brevsamling, at forudskikke nogle Bemærkninger om dens Beskaffenhed og om de Tidsbestemmelser for de enkelte Breve, som i Noterne til Suhms Udgave i Scr. R. D. 6te Bind hidrøre fra Arne Magnussen, Bartholin og Langebek. Naar jeg har kaldt den Abbed Vilhelms Brevvexling, uagtet han i sin Fortale kun taler om at have samlet i et Bind "*epistolas, quas ad personas diversas emisimus vel sub aliorum nomine scripsimus*", saa er det fordi at Samlingen unægtelig ogsaa indeholder Svarskrivelser fra Biskopper og Paver paa de Spørgsmaal, som han enten i sit eget eller Andres Navn har forelagt disse Autoriteter, hvorimod det ofte kan være

vanskeligt at afgjøre, om han har spurgt i sit eget Navn eller ikke. At noget af Svarene i 1ste Bog skulde være forfattet af Vilhelm, troer jeg bestemt maa benægtes, og jeg vilde ikke have berørt denne Gjenstand, dersom jeg ikke saae, at Suhm har antaget*), at et Svar *fra Paven* paa et Andragende fra Biskoppen af Paris, der opføres paa Indholdsfortegnelsen under Nr. XXII og XXIII (thi Brevene selv mangle**), skulde være forfattet af ham, hvorfor Suhm antager, at det maa være skrevet i Aaret 1194, da Vilhelm var i Rom; Suhms Grund er allene den, at man ellers ikke kunde indsee, hvorfor dette Svar skulde staae blandt Vilhelms Breve; men det er klart, at det samme kan siges om Biskoppens Skrivelse; begge kan han dog ikke have opsat, og naar der spørges om hvad der er det rimeligste, enten at han har skrevet for Paven eller for Biskoppen af Paris (hvor han ogsaa var i Aaret 1196), er dog vel det sidste det sandsynligste; man begriber ikke let, hvorledes Paven skulde falde paa at bruge Vilhelm, der opholdt sig i Rom som Gesandt fra det danske Hof i Anledning af Dronning Ingeborgs Klager over den franske Konge, til at concipere et Brev til en fransk Biskop i et Jurisdictionsanliggende. Formentlig har Overskriften af et andet Brev Ep. XI. b. (p. 15): *In persona Domini Papæ* bragt Suhm paa den Tanke; men denne Overskrift betyder vel, at en Anden end Paven (ex mandato), men derfor ikke just Abbed Vilhelm, har besvaret den foregaaende Skrivelse; thi denne er vistnok forfattet af Vilhelm, og han kan ikke antages

*) Dmks. Hist. VIII. 522—523.

**) Overskriften over N. XXII lyder saaledes: *Queritur* (o: *queritur*) *episcopus Parisiensis ecclesiam Scti Germani obedientie et jurisdictioni ecclesie Parisiensis fuisse subtractam. Est etiam alia in eadem epistola questio, si videlicet in utero matris valeat aliquis baptizari. XXIII. Domini Papæ responsio ad utraque.*

at have svaret paa sit eget Brev. Men intet viser bedre end netop disse to Breve under Nr. XI., hvormeget den hele Brevsamling trænger til en kritisk Prøvelse og især hvad Tidsbestemmelserne angaaer. Naar XI. b. (Pavens Svarskrivelse) henføres til Aaret 1199, maa man aldeles have overseet, at Paven taler om sin Alderdom som en Hindring for at deeltage i det Korstog, hvortil Brevskriveren (man gjætter paa Biskoppen af Capua) har opmuntret ham; da Innocents den 3die blev Pave i Januar 1198 i den kraftigste Manddomsalder, kan det umulig være ham, der skriver, men vel mulig hans Formand Cælestin III, der var en Olding, da han i Aaret 1191 modtog Paveværdigheden. Men man maa fremdeles forundre sig over, at der i det foranstaaende Brev (XI a), som har foranlediget Svaret, ikke med eet Ord berøres noget Korstog, men foruden de øvrige Spørgsmaal om Daaben, som alle findes besvarede i Pavebrevet, tilsidst forekommer et nyt, og tilskrevet paa et ganske upassende Sted; efterat Brevet nemlig sluttes med de Ord: "Cui parti sit credendum, divinæ et Apostolicæ sedis duximus consilium exquirendum", læser man endnu følgende Linie: "Et si tantum valet baptismus per malum, quantum per bonum hominem datus", og herpaa indlader Paven sig ikke, ligesaa lidet som Spørgsmaalet findes i Overskriften i Indholdsregistret (S. 4). Naar man derimod af denne Indholdsliste seer, at af de to forkomne Breve Nr. XX og XXI det første har til Overskrift: In hac epistola Papa monetur, quatenus contra hæreticos vigor ejus acrius excitetur, og det andet: "si baptismus datus per meliorem plus valeat quam per pejorem", bliver det i høj Grad sandsynligt, at Nr. XI a*) og Nr. XX har udgjort et eneste Brev, hvortil da Pavens Brev slutter sig,

*) Paa det Sted i Dmkhist. hvor *Suhm* udførligst omtaler Vilhelms Breve (VIII 431) forbigaaer han ganske N. XI. a. og b.

og at den för omtalte Linie i XI a. er et Fragment af Nr. XXI. Hvad de i Noterne angivne Tidsbestemmelser angaaer, da maa det endog ved et blot flygtigt Gjennemsyn vække en vis Forundring, at de fleste Breve hensættes i en Tid, hvor Abbed Vilhelm var langt over de 80 Aar og mange endog til Aaret 1200, altsaa da han var 95 Aar gammel*). Hvad isærdeleshed det 2det og 3die Brev angaaer, skal jeg strax faae Lejlighed til at vise, at de umulig kunne henføres til Aaret 1200, men udentvivl maa være skrevne för 1164.

Det förste Brev i Samlingen er tabt, men af Overskriften i Registret over Indholdet sees**), at det har været stilet til en Biskop, som opfordredes til at besvare det Spørgsmaal, om en Person kunde indgaae Ægteskab med det Fruentimmer, med hvem han havde begaaet Hoer? Det er at beklage, at vi hverken have Brevet eller Svaret, da man deraf kunde have seet, om Abbed Vilhelm havde taget Hensyn til Gratian, som ved at støtte sig til Augustinus vil have Pave Leos og Concilium Triburiensis (Aar 895) Forbud indskrænket til de to Tilfælde, hvor Konen, som havde gjort sig skyldig i Hoer, enten havde stræbt sin Mand efter Livet eller i hans levende Live havde lovet Hoerkarlen Ægteskab (C. 1—3 Causa. XXXI qu. 1), hvilken Mening paa Grund af

*) Det er iøvrigt mærkeligt, at Ingen, saavidt jeg veed, har havt Betænkelighed ved at tillægge Abbed Vilhelm den høje Alder, som han efter Forfatteren af hans vita (Scr. R. D. V. 480) skal have opnaaet. Thi efter denne Regning var han 89 Aar, da han tiltraadte Rejsen til Rom 1194 i Dronning Ingeborgs Sag, og 91 Aar da han i 1196 blev fængslet i Frankrig, hvilke Begivenheder iøvrigt hans franske Biograph ikke engang har fundet vigtige nok til at omtale med et eneste Ord.

**) Scr. rer. Dan. VI. 3.

Gratians Autoritet siden blev almindelig i Praxis*). I det andet Brev besvarer en Biskop, som man formoder i Paris, det Spørgsmaal, som Abbed Vilhelm havde forelagt ham, om et Ægteskab burde ophæves, fordi det befindes, at den ene af Ægtefællerne var en Træl eller Trælqvinde, og ligeledes hvorledes et Ægteskab mellem to Personer, der begge vare i Trællestand og som tilhørte forskellige Herrer, skulde betragtes. Begge Spørgsmaal besvares efter de Canones, som findes anførte hos Gratian (c 4 & 8 C. XXIX qu. 2), men Gratian citeres ikke, og det er urigtigt, naar i Noten i S. R. D. p. 9 de Ord: "Apud Numerian." rettes til *Gratianum*; der skal læses: Vermeriam (c: in concilio apud Vermeriam, A. 752). Dersom Bartholins og Langebeks Formodning var rigtig, at Brevet er skrevet i Aaret 1200, vilde denne Omstændighed tjene til at vise, at Gratian endnu ikke havde synderlig Anseelse, ikke engang i Paris, forudsat, at den omtalte Biskop har levet der. Det samme kunde sluttet af det følgende 3die Brev, som ogsaa tillægges samme Biskop og skal være skrevet i samme Aar**); thi i dette udførlige Brev, hvori de for-

*) See *Böhmer* jus eccl. lib. IV. lib. 7 §§ 1—3. *Richters* Lehrbuch § 260.

**) Jeg veed ikke, hvorpaa den ommeldte Tidsbestemmelse be-roer, men om man endog antog, at disse Breve vare en Snees Aar ældre, er det neppe noget uvigtigt Moment, naar man søger at besvare det Spørgsmaal, naar Gratians Arbejde egentlig har faaet Autoritet? *I. H. Böhmer* har været tilbøjelig til at antage, at dette allerede har fundet Sted i Tydskland i det 12te Aarhundrede (Jus eccl. lib. I. Tit. II. §§ 19—34), men flere af de anførte Grunde passe ikke uden paa Italien, hvilket ogsaa gjelder om de enkelte romerske Glossatorer i Bologna, tildeels Gratians Samtidige, som undertiden have citeret Decretet (s. *Savigny* Gesch. des röm. Rechts im Mittelalter, i Registret: Decretum Gratiani) og nogle af hans Grunde for Decretets Anseelse ere dog aabenbar altfor svage, som f. Ex. i § 24, hvor han paastaar, at Innocents d. 3die af

budne Grader i Slægtskab og Svogerskab opregnes og Gradregningen bestemmes, citeres intetsteds Gratian, og Indholdet af de der anførte Pavebreve, der ogsaa findes hos Gratian, angives paa en saadan Maade, at det er aldeles klart, at Gratian ikke har været Brevskriverens Kilde. Man sammenligne blot de her anførte Pavebreve af Gregorius, Nicolaus og Zacharias samt Henviisningen til Isidorus med c. 16. C. XXXV. qu. 2 og 3, og fremdeles c. 17, 19 *ibid.*, c. 1 qu. 5, c. 4; og c. 20 qu. 2, 3. Det er ikke blot den Orden og Følge, hvori disse Pavebreve forekomme i Brevet, der er forskjellig fra den, hvori de findes hos Gratian, men det er især den Maade, hvorpaa de benyttes, det Raisonnement, hvorved de forbindes, som er heel anderledes hos Forfatteren af Brevet, hvorfor ogsaa Udgiveren (eller maaskee Arne Magnusen) rigtigen bemærker om flere Sætninger, at han ikke har kunnet finde dem hos Gratian. Brevets Forfatter er nemlig ingen anden, end den berømte *Petrus Lombardus*, i hvis *Sententiarum lib. IV. Dist. 40 og 41* det hele Brev findes, naar man undtager hvad der hører til Brevformen, Indledning og Slutning, som allene staaer i Abbed

Gratian har ladet sig forføre til at begaae to Fejl, den ene, at ansee Conciliet i Constantinopel under Photius for lovligt, hvilket den romerske Kirke ikke antog, den anden (i et Decretale fra 1201, s. c. 13 X. de jud.) hvor han tillægger, ligesom Gratian, Kejser Theodosius en Forordning, som tilhører Constantin; men hvoraft veed man da med Vished, at ingen anden end Gratian kan have begaaet disse Fejl? Det turde maaskee ved nøjere Undersøgelse findes rigtigere, at regne Decretets Anseelse fra det 13de eller i al Fald fra Slutningen af det 12te Aarhundrede. Der udkrævedes dog vel endeel Aar, førend dets Berømmelse kunde blive forkyndt af Gratians Disciple og naae en saadan Højde, at det ganske kunde fortrænge de ældre Samlinger, hvoraft flere, saasom Ivos og Burchards, neppe stode saa langt tilbage for Gratians, naar man undtager dennes mere systematiske Anordning. Iøvrigt er dette et Punkt, hvis Afgjørelse jeg maa overlade til Kyndigeres Bedømmelse.

Vilhelms Samling *), hvorimod der i denne paa et Par Steder mangle nogle Linier, hvilket aabenbart hidrører fra Afskriverens Skjødesløshed. At Vilhelm henvendte sig til denne Biskop i Paris, er ogsaa let at forklare, naar man betænker, at han förend han blev Biskop havde holdt Forelæsninger i St. Genoveva, hvor Vilhelm var Canonicus. Men da Petrus døde 1164, og Vilhelm kom til Danmark i 1161 **),

*) Brevet begynder med følgende Ord: "Fraternitatis tuæ literis ad nos usque transmissis nobis innotuit, quantum spiritualibus studiis occuparis, quærens indesinenter, quibus Deo placeas et quæ congruant honestati Pontificis. Solitudinem talem gratanter amplectimur, *præcipue cum rarus sit numerus, qui velint hoc tempore talibus occupari*. In petitionis autem tuæ prima parte videris expetere, quatenus diligentiam tuam de consanguinitatis vel affinitatis gradibus instruamus, in quo videlicet gradu possit vel non possit secundum canones vel decretorum auctoritatem institui. Et in fine amplius adjecisti, utrum scilicet, qui ecclesiæ judicio disjuncti fuerunt, reconciliationis beneficio postmodum potiantur. Est autem cognatio &c." Istedetfor denne Indledning hedder det blot hos P. L. "Nunc superest de cognatione aliquid dicere. Est autem cognatio &c. og derpaa følger hele Brevets Indhold lige indtil de 3 sidste Linier efter Ordene: usque ad septimum gradum. Om Brevets Slutningslinier skal jeg siden tale. Af Petri Lombardi sententiæ har jeg havt Udgaven fra 1546 (Lovanii) for mig; i denne findes det anførte Sted af 4de Bog S. 357 og 358. Jeg maa ved dette Brev endnu bemærke, at *Suhm* mener (Dmk. Hist. VIII. 522), at det er skrevet fra en Biskop til en anden, maaskee fra Biskoppen i Paris til Biskoppen i Roeskilde; jeg veed ikke, hvorpaa han grunder denne Mening, undtagen forsaavidt som den Titel: fraternitas tua dertil kunde give nogen Anledning; men jeg tvivler paa, at man paa den Tid saa nøje har holdt over Titulaturen, at en Biskop ikke kunde kalde en Abbed over et Kloster, med hvem han stod paa en venskabelig Fod: fraternitas tua; man see f. Ex. Vilhelms Brev til Abbeden i Esrom (Ep. lib. 1. XXXVII), hvor han giver denne Prædikaten af Sanctitas vestra.

*) Naar jeg antager, at Abbed Vilhelm allerede er kommen hertil i Aaret 1161 eller 1162, veed jeg vel, at jeg har en betydelig

følger rigtignok heraf, at Brevet ikke kan være forfattet i Aaret 1200, som Bartholin og Langebek have meent, men det maa være skrevet imellem Aarene 1161 og 1164. Det

Autoritet imod mig, nemlig *Suhms*, som vil, at det først er skeet 1165, ja Langebek vil endog, efter Papebroch i *Acta Sanctorum*, sælte hans Ankomst til Danmark til 1171 (*Scr. R. D. V. 470 Not.*). Men det forekommer mig, at *Suhms Grunde* (*Dmk. Hist. VII. 192*) ere temmelig svage; det maa bemærkes, at Angivelsen af de nævnte Aarstal forekommer paa tre Steder, først i det bekjendte Brudstykke, som *Stephanius* har fundet (*Scr. R. D. V. 459*) og dernæst i *Vita Vilhelmi* paa to Steder (*Scr. V. 470 og 480*), hvor der paa det første udtrykkelig angives Aaret Anno millesimo centesimo sexagesimo primo, og paa det sidste hedder, at han døde "anno ab incarnatione Domini millesimo ducentesimo secundo, ætatis suæ anno nonagesimo octavo, postquam vero curam Dominici gregis suscepit quadragesimo" (altsaa 1162). Naar *Suhm* herimod støtter sig paa den Beregning, som Munkene i Ebelholt i Fragmentet i *Scr. R. D. VI. 79* anstille over den Tid, hvori de havde nydt Absalons Velgjerninger, nemlig 36 Aar indtil Absalons Død 1201, som giver Aarstallet 1165, saa kan det af det Følgende forklares, hvori den aarlige Indtægt opgives idetmindste til 6 Mark Sølv, i nogle Aar havde de endog havt 20 Mark. Efter den Beskrivelse, som paa andre Steder gives over Klosterets maadelige Forfatning i Begyndelsen, kan det vel begribes, at Munkene ikke have taget de første Aar i Betragtning. Vigtigere er det, at *Papebroch* i *Acta Sanct.* mense April. I. 624 anfører et Pavebrev, som skal vise, at Vilhelm i Aaret 1164 endnu var i Frankrig (jvfr. *Suhms Note* i *Scr. V. 470*), hvorfor Papebr. gjør den dristige Conjectur, at der paa ovenanførte Sted skal læses trigentesimo istedetfor quadragesimo og 1171 istedetfor 1161. Men ved at eftersee det af *Papebroch* paaberaabte Brev af Pave Alexander den 3die, vil man finde, at det er uden Aarstal og har kun til Underskrift: Dat. Senonis XV. Kal. Sept.; det er alene ved en ny Conjectur, der turde befindes at være temmelig usikker, og som staaer i aabenbar Strid med de ovenanførte Data, at *Papebroch* udbringer Aaret 1165. Vil man imidlertid alligevel holde paa dette Aar, har det ikke anden Indflydelse paa hvad jeg har sagt om Brevvexlingen mellem Vilhelm og Petrus Lombardus, end at den da har fundet Sted førend Vilhelm kom til Danmark.

samme gjelder uden Tvivl ogsaa om det andet Brev, som jeg ovenfor har omtalt; thi ogsaa dettes hele Indhold, om just ikke ganske ordret, findes i Sentent. lib. IV. Dist. 36, som begynder med de Ord: “Nunc de conditione videamus, an valeat conjugium dividere”, som svarer til Brevets Overskrift (p. 3): “Episcopo Parisiensi, in qua quæritur, utrum conditio valeat conjugium separare.” Naar Brevene saaledes ere forfattede et halv Sæes Aar efterat Gratians Arbejde blev fuldendt, er det da ikke at undre over, at hverken Abbed Vilhelm eller Petrus Lombardus dertil toge noget Hensyn, hvortil Petrus havde saa meget mindre Anledning, som hans egen Fremstilling af Læren om de forbudne Grader er langt bedre, end Gratians^{*)}.

Naar man nu nærmere betragter Indholdet af det tredje Brev, saa gaaer det fornemmelig ud paa at vise, at Ægteskaber ere forbudne indtil 7de Grad i Slægtskab og Svogerskab, og at Graden skal regnes ikke paa den romerske Maade efter Födslers Antal, men saaledes som Canonisterne allerede i Midten af det 11te Aarhundrede havde begyndt at regne efter flere frankiske Conciliers Exempel, efter generationes, saa at man gik ud fra Familien som en Eenhed^{**)} og derfor regnede Södskende for 1ste Grad, Södskendehörn for 2den osv., eller som man plejer

^{*)} Dr. *O. Meyer*, som i Zeitschrift für deutsches Recht 7ter Bd. har leveret en lærd Undersøgelse om den saakaldte Gregoriske Computation, har derfor S. 185 kaldt Lombardi Fremtilling af den Regnemaade, i hvilken man gik ud fra Börnene som truncus og saaledes regnede 6 istedetfor 7 Grader, “eine geordnete Darstellung”, hvilket først bragte mig paa den Tanke, at Petrus muligen kunde være den franske Biskop, der havde tilskrevet Vilhelm, og da jeg eftersaae Stedet, kunde jeg ikke længere have nogen Tvivl om, at Formodningen jo var rigtig.

^{**) Jvfr. c. 2 § 1 C. 35 qu. 5: “Quia vero nuptiæ sine duabus non valent fieri personis, ideo sacri canones *duas in uno gradu constituere personas*”.}

at sige, man talte i den lige Sidelinie kun paa den ene Side, istedetfor at Romerne talte paa begge, og at endelig den saakaldte Isidoriske (Gregors) Slægtskabs Beregning, uagtet den nævner 6te Grad som Grændse, dog sigter til 7de Mand, fordi den gaaer ud fra Södskende som truncus *). Hvad der nu heraf paa dette Sted nærmest kan interessere os, er den Bestemthed, hvormed den 7de Grad erklæres for Slægtskabets Grændse, da den Skaanske og Sjellandske Kirkelov synes at sætte Grændsen ved 3die Grad**) i Overeensstemmelse med hvad Pave Gregor skrev til den engelske Biskop Augustin (s. det ovenanførte Sted c. 20 C. XXXV. qu. 2, 3), men om hvilken Bestemmelse han siden erklærede, at den ikke var givet generaliter, men specialiter for Englænderne, som et Folk, der nylig var omvendt til den christne Tro***). Videre havde Eskild og Absalon heller ikke vovet at gaae, men Biskoppen, af hvem Vilhelm forlangte Vejledning, ender Brevet med at sige: "His autem et tua fraternitas sit contenta et hæc

*) Jvfr. iøvrigt herom min Retshistorie § 85, *Richters Lehrbuch des Kirchenrechts* § 257 og isærdeleshed den ovenfor citerede Afhandling af *O. Mejer*.

**) See Sk. K. Cap. 11: "Æn um man wetær mishald i bårdaghæ ællæ i rani fathær ællær mothær, brother ællæ systær, syzkine börnum ællæ næst syskine börnum, tha skal mæth næfnd witna. Æn um *ukunnari* ær, tha uiti thæt mæth laghfastum mannum". Om de sidste Ord end antyde, at Slægtskabet kunde strække sig videre (jvfr. den gl. lat. Oversættelse C. 12: *si remocior est cognatio*), synes dog den Omstændighed, at det kun er i Tilfælde af Slagsmaal mellem saa nære Frænder, som i 3die Grad, at Sagen skal paakjendes af Nævninger, i Forbindelse med den Forskrift i det foregaaende Capitel, at det er Nævninger, som skal "sværge Ægteskabet sønder eller sammen", dersom Biskoppen gjør Forbud paa Grund af Slægtskab, at pege paa den anførte Slægtskabsgrændse.

***) Samme Eftergivenhed viiste Innocents den 3die mod Liefländerne 1199, *Suhm Dmks. Hist.* VIII. 499.

etiam prædices esse tenenda, quod si qui contra hæc attentare voluerint, in eos Canonicam dare sententiam nullatenus immoreris, nisi resipiscant." Saaledes vidste man altsaa hvad man havde at rette sig efter, og saaledes forblev det indtil Innocents d. 3die paa det 4de lateranensiske Concilium, efterat Forbudenes urimelige Udstrækning efter den canoniske Regnemaade havde voldt Forvirring og Klager, vendte tilbage til de gamle 4 Grader (7de Mand), hvorved man stöttede sig paa et Argument af Galens Lære om de 4 humores i det menneskelige Legeme*), der var ligesaa godt, som det man tidligere havde laant fra Augustin for at forsvare de 7 Grader, at der nemlig var 7 Verdensaldre, og at Gud hvilede paa den 7de Dag efter Skabelsen**); disse Grunde vare imidlertid efter Tidens Aand***).

*) "Quaternarius vero numerus bene congruit prohibitioni conjugii corporalis, de quo dicit Apostolus, quod vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier, neque mulier habet potestatem sui corporis, sed vir, *quia quatuor sunt humores in corpore qui constant ex quatuor elementis*". C. 8. X. de consangu. (4. 14) jvfr. Böhmer jus eccl. lib. IV. Tit. 14 § 26. -

**) ... "Ideo autem usque ad sextum generationis gradum consanguinitas constituta est, ut sicut sex ætatibus mundi generatio et hominis status finitur, ita propinquitus generis tot gradibus terminaretur" c. un. C. XXXV qv. 4). Jvfr. det af Richter (Lehrbueh § 257 Not. 13) citerede Sted af et Brev fra Pave Leo den 3die til de Bayerske Biskopper A. 800: ". Reperimus quippe in beato Ysidoro, Spaniensi episcopo, sic usque in septimam generationem observare et sic copulare, quia in septimo die quievit Dominus ex omnibus operibus suis et in novellis Romanorum legibus instar invenitur"; hvormed kan jevnføres Isidor. origines XX. 11. 2, Forcellini Lex. art. ætas, Augustin. de civitate Dei XV. 16, og hvad Honviisningen til Romerretten angaaer Pauli sentent. recept. IV. 11. 8, som siden er optaget i Breviarium Alaricianum, jvfr. L. Wisigoth. IV. 1. 7. See ogsaa Walters Kirchenrecht § 310 (9de Udg.).

**) At man selv efter den anførte Indskrænkning af Ægteskabsforbudene jevnlig maatte give Dispensationer, sees blandt

Det 4de Brev indeholder en Forespørgsel til Paven (1198), om en gift Mand, som var rejst langt bort og under sin lange Fraværelse havde indgaaet nyt Ægteskab i fremmed Land, kunde forlade den sidste Ægtefælle og vende tilbage til den første, hvilket Paven besvarer bekræftende i det femte Brev.

Det 6te Brev er Pavens Svar paa det Spørgsmaal, om den ene Ægtefælle kan gaac i Kloster uden den Andens Samtykke, hvilket Paven besvarer med Nej. Dersom dette Pavebrev efter Noten i Script. S. 12 er fra Aaret 1198, seer man, at Vilhelm endnu ikke har kjendt Gratian, der anfører baade Pavebreve og Synodalbeslutninger, der paa det bestemteste fordre, at begge Ægtefæller skulde være enige (s. c. 21, 22, 23, 25 C. XXVII. qu. 2). Men Virkningen af denne Forskrift finde vi i Eriks Sjell. L. I. 29, som forbyder Mand og Kone at gaac i Kloster, "utæn thæs at the takæ klæthæ samæn ok thæn samæ reghul thær the faræ til". Udentvivl er det ogsaa ifølge denne Analogi, at J. L. I. 32 forbyder Manden at fledføre sig, naar ikke Konen vil fledføre sig tilligemed ham, eller de ere saa gamle, at Biskoppen tillader dem at leve adskilte.

I det 7de Brev fra samme Aar forespørger Vilhelm sig hos Paven, om Nogen kunde gifte sig med sin Slægtninges Fæstemø efter Slægtningsens Død (*præcipue cum non intercesserit coitus, sed solum de præsentis consensus*), da han ikke finder Spørgsmaalet afgjort "*Sanctorum auctoritate*". Paven svarer (det 8de Brev p. 14) med Bestemthed, at det ikke kunde være tilladt og anfører som Hjemmel de ogsaa hos Gratian forekommende Pavebreve af Gregor

andet af en Dispensation fra Aaret 1502, som den pavelige Legat Raimund meddeelte 50 fattige Personer her i Landet, som tildeels af Uvidenhed havde indgaaet Ægteskab i 3die og 4de Grad, s. Pontopp. Ann. II. 724.

og Julius^{*)} (c. 12, 14, 15 C. XXVII qu. 2). Dersom man heraf vilde slutte, at Abbed Vilhelm endnu i Aaret 1198 ikke havde *kjendt* Gratian, vilde denne Slutning vel ikke være afgjørende; thi der var endnu den Mulighed, at han vel havde *kjendt* ham, men enten ikke havde fundet sig fyldestgjort ved den Maade, hvorpaa han i denne Materie søgte at forene de modsigende Yttringer af Kirkefædre og Paver, eller i al Fald ikke havde tillagt hans Forklaring nogen Vægt. Imidlertid vilde det dog være besynderligt, om han skulde have *kjendt* Gratians udførlige, men just ikke heldige Behandling af Spørgsmaalet om Virkningen af Sponsalia, uden med et Ord at nævne Gratian i hans Forespørgsel til Paven, forudsat, at Gratian virkelig allerede i Slutningen af det 12te Aarhundrede har havt den Anseelse, som man i Almindelighed tillægger ham. Gratian søger nemlig netop at gjendrive de anførte Pavebreve, som Vilhelm ikke synes at have *kjendt*, med Augustin, (c. 15, 16 l. c.)^{**)}, og han citerer endnu et Brev af Pave Leo, hvori han udelader et *non*^{***)}, for at faae det til at stemme

^{*)} Den, som har skrevet Anm. til Vilhelms Breve, siger, at han ikke har kunnet finde dem.

^{**)} "His omnibus auctoritatibus probantur isti esse conjuges, sed *Augustinus* testatur contra, dicens: Non est dubium, illam mulierem non pertinere ad matrimonium, cum qua commixtio sexus non docetur fuisse".

^{***)} Item *Leo* papa: Quum societas nuptiarum ita a principio sit instituta, ut præter commixtionem sexuum *non* habeant in se nuptiæ conjunctionis Christi et ecclesiæ sacramentum, non dubium est, illam mulierem non pertinere ad matrimonium, cum qua docetur non fuisse nuptiale ministerium", men allerede Correctores Romani have bemærket, at hiint *non* ikke findes i Leos Brev, ligesom der ogsaa skal læses: nuptiale mysterium. Imidlertid maa jeg dog bemærke, at Gratian maaskee har havt Forgængere, der have begaaet denne Fejl, da ogsaa Petr. Lomb. citerer Leo paa samme Maade som han, s. libr. IV. Dist. XXVI. G., hvor han

med hans Theori, at Ægteskab ikke kunde siges at finde Sted uden at det var fuldbyrdet ved Samleje; siden udvikler han sig i nye Vanskeligheder (c. 3), da Augustinus paa et Sted havde erklæret, at der var et fuldkomment Ægteskab mellem Maria og Joseph, og han ledes derved til at gjøre en unyttig Distinction mellem conjugium initiatum og perfectum. Denne i det 12te Aarhundrede controverterede Materie, hvori det kom an paa nøje at opfatte Begrebet af sponsus og conjux*), er behandlet langt bedre og ganske i Overeensstemmelse med Kirkens Lære, at det nemlig allene er Samtykket mellem Ægtefællerne som stifter Ægteskabet, af Petrus Lomb. IV. Dist. 27, hvor han, efterat have fremstillet Grundene for og imod og udviklet Betydningen af consensus de præsenti, ender med at sige: "Non est ergo ambigendum, quin solus de præsenti consensus conjugium efficiat et exinde veri conjuges appellentur".

Imidlertid turde det vel være muligt, at Gratians Lære, som blev udbredt ved Glossen og som udentvivl stemte overens med de nordiske og germaniske Nationers gamle Sædvaner, en Tidlang har fundet Indgang i Middelalderen**), og hos Anders Sunesen forekommer en Yttring, der synes at vise, at ogsaa han har anseet Ægtesengens Bestigelse

søger at hæve Vanskelighederne, ved at erklære Ægteskab, som ikke er fuldbyrdet ved Samleje, for et Billede paa "illa unio Christi ecclesiæ, quæ est in charitate, sed non illa, quæ est in naturæ conformitate. Est ergo et in illo matrimonio typus conjunctionis Christi et ecclesiæ — sed non illius, qua per susceptionem carnis capiti membra uniuntur".

*) Jvfr. *Böhmer* lib. IV. Tit. 1. §§ 12—47, hvor han ogsaa omhandler den Indflydelse, som den rimeligviis af Skolastikerne i den canoniske Ret indførte Forskjel mellem Sponsalia de præsenti og de futuro har havt paa den protestantiske Kirkeret.

**) See med Hensyn til Danmark min Retshistorie § 87, hvor til det anførte Sted af Graaagaasen endnu kan føjes Festab. c. 6, 50, 54, Kb. c. 61 og Baugatal II. 183.; om Sverrig s. *Nordström*

for nødvendig efter den Skaanske Ret*), hvilket ikke kan undre os, da ikke længe førend Sunesen havde endt sit Værk en Biskop af Brixen i Aaret 1205 forespurgte sig hos Innocents den 3die, utrum ex solis verbis matrimonium contrahatur? see c. 25 X. de sponsal. (IV. 1)**).

Af de følgende Breve staae især det 11te, det 15de og 17de i Forbindelse med vor Gjenstand. Det 11te (a og b), som jeg ovenfor har omtalt, indeholder adskillige Spørgsmaal og Svar angaaende Daaben: 1) om den, om hvem det ej vides med Bestenighed, at han er døbt, kan døbes? 2) om Vand er aldeles nødvendigt til Daaben? og 3) om den, der skal døbes, bør neddypes een, to eller tre Gange? Paven (efter det Ovenanførte Cælestin d. 3.) besvarer det sidste Spørgsmaal med ja, med Anførsel af Pave Leos Autoritet (s. c. 113 dist. IV de consecr.), det andet ligeledes, med Citat af to Steder af Augustinus, der ikke findes hos Gratian***), og hvad det tredie angaaer, da erklærer han det for ligegyldigt, efter hvad Pave Gregorius derom har udsagt (c. 80 dist. IV. de consecr.). Det 15de erklærer, at en voldtaget Pige ligefuldt skal ansees for Jomfru, en Sætning, hvoraf der maaskee er gjort et Slags Anvendelse i J. L. 1. 33; og af Overskriften til det 17de, hvoraf den største Deel er tabt, seer man i det mindste,

Bidrag till den svenska Samhällsförfatn. Hist. II. 28—29; om Tydskland *Grimms* deutsche Rechtsalterthümer S. 440.

*) ... quod maritus tandem post cohabitationem habitam cum uxore legitima (III. 7.)

**) Paven svarer: "Nos igitur inquisitioni tuæ taliter respondemus, matrimonium in veritate contrahitur per legitimum viri et mulieris consensum".

***) Pave Gregor den 9de besvarede det samme Spørgsmaal i Aaret 1206 i et Brev til Biskoppen af Trondhjem (c. 5. X. de baptismo. [3. 42.]), men af bedre Grunde, end dem Augustinus bruger, hvoriblandt er den, at det var Vand, som udflød af Christi Side.

at Konen ansaaes berettiget til at sagsøge sin Mand super fornicatione, hvilket dog i lang Tid ikkun medførte kirkelig Straf, og ingen anden Virkning for Mandens Vedkommende*).

Uagtet man neppe kan paatvivle, at Abbed Vilhelm, der har været saa ivrig sysselsat med at udvide sine Indsigter i Kirkeretten, heller ikke har ladet det mangle paa Interesse for at udbrede saadan Kundskab blandt sine Munke og de mange Gejstlige, hvormed han kom i Berøring, ligesom det neppe kan fejle, at han ogsaa i Absalon har fundet Understøttelse, naar det kom an paa at gjøre Anvendelse af de canoniske Sætninger i forekommende Tilfælde, vilde det dog være en overilet Slutning, naar man antog, at det danske Folk allerede i Slutningen af det 12te Aarhundrede var villigt til at bøje sig under Kirkens Bud i Eet og Alt. Ligesom Innocents den 3die i sit bekjendte Brev af 16. Novbr. 1198 til Absalon klagede over, at man lagde Hindringer ivejen for Sjælegaver**), saaledes havde han et Par Dage iforvejen tilskrevet Erkebisen et langt Brev***), hvori han beklager, at Folk ikke vil indfinde sig ved Synodalmöderne og at man havde lovet de verdslige Övrigheder en stor Deel Penge for ved deres Hjelp at undgaae Bansættelse, naar man efter Stævning til Synodet udeblev. Det var fremdeles kommet til hans Kundskab, at man aldrig dicterede højere Bod for kirkelige Overtrædelser end 1 Mark†), og at man med Magt søgte at sætte igjennem,

*) Jvfr. min Retshist. § 88, Not. e.

**) Jvfr. Retshist. § 120.

**) Af 13de Nov. — Epistolæ Innocent. III. ed. Baluz. 247. Lilliegren Dipl. Svec. 1. 131. Jvfr. Suhms Dmks. Hist. VIII. 432 ff.

†) Dette er ganske overensstemmende med den Sk. Kirkeret Cap. 3. og Sjell. Kirkeret Cap. 3, som for Brud paa Kirkefreden ikke sætter Boden højere end til 3 Mark Penge d. e. en Mark Sølv, til Biskoppen, og tilføjer, at dersom Forbryderen ikke ejer

at de, som havde indgaaet Ægteskaber med Beslægtede eller Besvogrede i 5te eller 6te Led, skulde kunne beholde deres Koner, naar de betalte 1 Mark Sölv til Biskoppen eller Provsten, dersom den Skyldige var en Ridder; simple Folk*) slap endog med $\frac{1}{2}$ Mark, hvilket alt han befaler at afskaffe som stridende mod de hellige Canones og paalægger Erkebispens at belægge de Gjenstridige med Ban.

Inidlertid maa det dog herved erindres, at dersom vi ikke havde flere senere Vidnesbyrd om vore Forfædres Langsomhed til at antage Kirkens Forskrifter, vilde det sidste Pavebrev ikke kunde ansees for afgjørende, da det nærmest er foranlediget ved en Indberetning om Forholdene i Sünderjylland og navnlig i Nordfriesland. Dette sees ikke blot af Pavebrevets Indledning, hvori de hyppige Over-
svømmelser omtales, men især af den næsten ligelydende Skrivelse, som Paven under samme Datum udfærdigede “ad præpositum de *Strand* et prælatos in *Utlandia*”**). Men at Friserne fremfor Alle udmærkede dem ved deres Gjenstridighed imod Gejstligheden, er bekjendt nok***), og endnu i det 17. Aarhundrede siger en af deres Præster

saameget, skal hele Kirkesognet udrede Boden. Jvfr. Gullandslov Cap. 8 § 11 og den gamle Fortælling om Gutharnas Omvendelse til den christne Tro § 22 hvor det hedder: “Biscups sak i Gutlandi er æi hüygri þan þriar marc”. (*Schildners* Udg. af Gull. L. S. 113 jvfr. S. 144 Not. 72).

*) Saaledes maa udentvivl Udtrykket: si vero pedestrium fuerit consortio deputatus — forstaaes, og ikke om Væbnere, saaledes som *Suhm* vil l. c. S. 433.

**) Innocentii III. epistolæ ed. Baluz. I. 247.

***) See *C. Æ. Scharling* comment. de Stedingis. Hafn. 1828 og *Michelsens* Nordfriesland im Mittelalter S. 161 ff, som iøvrigt ikke nævner det anførte Pavebrev.

og Landsmænd om Almuen "dasz der gemeine Mann *jederzeit* frech und ruchlosz gewesz" *).

I Norge synes man allerede i det 12te Aarhundrede at have været føjeligere og flere pavelige Legaters Nær-værelse, især Cardinal Nicolais, der siden blev Pave (Hadrian d. 4.), Ophold der 1152 bidrog til at give de kirkelige Forhold større Fasthed; i det mindste vidner Snorre, at Norges Indbyggere aldrig havde viist nogen Fremmed saa stor Agtelse eller saa stor Lydighed i Alt hvad han paa-lagde dem, som denne Cardinal **). Det bedste Beviis paa de Norskes, i det mindste den norske Konges, Lydighed mod Kirken giver Magnus Erlingsöns Brev af 1174, hvori han erklærer Norges Rige for at være St. Olafs Ejendom og sig selv for hans Statholder og Stridsmand (vicarius, miles ***).

Naar vi nu gaae over til det 13de Aarhundrede, da vide vi om de kirkelige Forhold og deres Ordning efter den cano-niske Rets Fordringer i Begyndelsen af dette Aarhundrede kun lidet, uagtet vi ikke have Grund til at betvivle Erkebispens Anders Sunesens Iver i denne Retning. Hans Statuta ecclesiastica †) indskrænke sig næsten allene til

*) Præsten *Matthias Boetius* i hans Bog de cataclysmo Nordstrandensi, 1615, hvis mærkelige Ytringer om Norstrands Indbyggere findes anførte i Dankwerths Landesbeschreibung S. 145.

**) Sagan af Sigurdi, Inga oc Eysteini c. 23 (Stokholm. Udg. III. 406).

***) *Thorkel*. Dipl. II. 9 jvfr. Samtalen mellem Erkebispem og Erling Skakke hos Snorre S. af Magnusi Erlings. c. 21.

†) Disse Statuter, trykte i Anchers Lovhist. II. 525 ff. ere uidentivl forfattede 1205 eller 1206, da det maa være til dem at Innocents den 3die sigter i hans Brev af 19. Jan. 1206, naar han roser de "institutiones" som Erkebispem havde sendt ham til Stad-fæstelse, men dog nægter at meddele den, "ne per confirmationem hujusmodi jus commune statuere videremur" (Dipl. Svec. I. 153) s. *P. E. Müller* vita Andr. Sunon. p. XXXIII.

at foreskrive de gejstlige Straffe for allehaande Forbrydelser, men da vi ikke have ældre Bestemmelser til Sammenligning, kan det ikke siges med Bestemthed, om de vare strængere end de ældre, hvilket dog er at formode*). lövrigt vidner Artiklen: "Nullus ordinet clericum ulterius sine testimonio" om Præsteskabets lave Standpunkt i moralsk Henseende; men tillige om Erkebispens Bestræbelser for at raade Bod derpaa, hvorom ogsaa Pavens Brev til ham af 10. Decbr. 1203 giver Oplysning**). At det derimod ikke har staaet i Anders Sunesens Magt paa den Tid, han skrev sit Værk over den Skaanske Lovgivning (för 1215), at faae Ægteskabssager inddragne under det gejstlige Værneting, sees af hans Yttring i XIII. 3, hvor han klager over, at Hoersager behandledes ved de verdslige Retter, skjönt det var anderledes efter den guddommelige

*) Dog gjelder dette ikke om den Pénitense, som han paa-lagde Mödre, der laae deres Börn ihjel, hvilken tilforn havde været strængere, see den Sjellandske Krönike i Scr. R. D. II. 628.

**) C. 35 X. de sentent. excom. (V. 39), ogsaa indrykket i *Münters* Magazin f Kirchengesch. I. 171–172, hvorimod det mangler i Dipl. Svec. Der kunde vel være nogen Anledning til Tvivl, om det virkelig er tilskrevet Andr. Sunesen; i Böhmers og Richters Udg. af Corp. J. C. har det til Overskrift: *Londonensi* episcopo, men Böhmer bemærker, at Gonzales har erindret, at der bør læses *Lundensi* (og med denne Overskrift findes det ogsaa hos Bre-quigny og Du Theil II. I. T. p. 381.), men, siger Böhmer, der burde da have staaet: *archiepiscopo*. Formodentlig har dette bevæget Richter til at følge den anden Læsemaade. Men det turde være, at denne Afvigelse fra Brequigny og du Theil er ligesaa ubeføjet, som en anden Richter har tilladt sig i V. 33. 11, hvor Innocents den 3dies Brev til Absalon af 1198 om Uordener blandt Hospitalsbrødre har faaet Overskriften *Archiepiscopo Lugdonensi*, uagtet Böhmer bemærker: "inscriptio sincerior hæc est: *archiepiscopo Lundensi*", saaledes som der staaer hos Baluz. I. 265. Hverken *Suhm* (VIII. 431) eller *Münter* (Kirchengesch. II. 654) have havt mindste Tvivl ihenseende til sidstnævnte Brev.

Lov, hvorefter den verdslige burde rette sig*); dog skete denne Forandring inden hans Död, da det blev bestemt paa det Slesvigske Kirkemöde, at ingen andre, end Biskoppen, maatte dömmе i Ægteskabssager**), hvilket iövrigt neppe altid strængt overholdtes, da man fandt det nödvendigt at gjentage dette Bud paa det Helsingborgske Kirkemöde 1345***) og atter i Erkebispен Peder Lykkes Statuta Provincialia 1425†).

Ogsaa en anden vigtig Forandring, der var dybt indgribende i den verdslige Lovgivning, foregik inden Anders Sunesen nedlagde sit Embede og maa tilskrives den canoniske Rets Indflydelse, nemlig Afskaffelsen af Jernbyrd som Beviismiddel; i Forordningen om Jernbyrds Afskaffelse i Skaane paaberaaber Kong Valdemar den Anden sig udtrykkelig Pavens Forbud, hvorved ikke kan sigtes til noget andet end det, som udgik paa det 4de lateranensiske Concilium 1215††) og som Legaten Gregorius de Crescentio endnu skal have gjentaget paa det Slesvigske Kirkemöde 1222†††). Derimod havde den Fordömmelsesdom, som Paven afsagde over den danske Skik, at tilstede den Sagsögte ved Benægtelseseed, understöttet af Mededsmænd, at afkræfte Sagsögerens Vidnebeviis, hvilken Fremgangsmaade

*) "Verum in parte constat, huic humane legi, velud famule obsequenti, velud pedissequae sequenti domine sue vestigia, per divine legis preeminentiam derogari, que matrimonia jubet non fori, sed poli, non curie secularis, sed ecclesie spiritualis examini atque regimini subiacere, nec permittit eciam separationem thori per igniti ferri iudicium celebrari". (Min Udg. S. 121—125).

**) Hvitfeld, Bispekrönike S. 21. Suhm Dmks. Hist. IX. 406.

**) Suhm, Dmks. Hist. XIII. 800.

†) Hvitfeldt, S. 715.

††) Jvfr. Maanedsskrift f. Literat. IV. 234—239.

†††) See Suhm IX. 408.

han kalder "pestis omni juri contraria" *), udenfor de gejstlige Domstole ingen Virkning, skjøndt det er umiskjendeligt, at det er herfra den Modification i Beviistheorien skriver sig, der efterhaanden nedsatte Benægtelseseden til et secundært Beviismiddel, og som først udtales i en Stadsret, der skyldes en Biskop, nemlig i den Kjöbenhavnske af 1294 Cap. 28 **).

Endnu et vigtigt Diplom fra Anders Sunesens Tid fortjener at omtales, det er Statutterne for Kannikerne i Aarhus af 1206 ***), som ere de ældste danske Capitul Statuter, i det mindste de ældste, som vi kjende. Vi kunne nu vel ikke sige, at de indeholde noget Beviis for den canoniske Rets Indflydelse hos os paa den Tid, da de snarere stride imod den ved at sætte Biskoppen i et Afhængighedsforhold til Capitlet, som Paverne forgjæves søgte at modvirke †), men de ere ikke destomindre højst mærkelige dels fordi de vise, hvilken Betydning og Selvstændighed Capitlerne allerede paa den Tid havde opnaaet i Danmark, dels fordi de paapege Misbrug af Biskoppernes Magt, som ikke maatte have været ualmindelige. Af de flere herhen hørende Bestemmelser, som Biskoppen maatte beedige at han vilde overholde, vil jeg blot nævne, at han skulde vise Kanni-

*) C. 12 X. de probat. (II. 19); det er udentvivl ogsaa herpaa, at Munken *Thomas Gheysmer* har støttet sig naar han siger: "*quam legem, immo pestiferam abusionem, Dani adhuc firmiter tenent, ut prius vita, quam ea carere vellent*". (S. R. D. II. 357).

**) Item statuitur, quod *lex negativa* Hafnis in posterum non procedat inter cives, dummodo contrarium possit probari per tres cives vel saltem per duos testes ydoneos et fide dignos &c., jvfr. Udtrykkene i det omtalte Pavebrev: "*mandamus, quatenus in hujusmodi probatione negativæ, dum tamen possit affirmativa ex adverso probari, contra canonicas sanctiones in foro ecclesiastico neminem audiatis*" &c. Jvfr. iøvrigt min Retshistorie § 183.

**) Pontopp. annal. I. 619, jvfr. Suhm IX. 102—104.

†) See C. 6 § 2 Dist. XXXII. (Alex. II. 1063) og Gregor den 7des Befaling i c. 9. X. de vita et hon. cleric. (III. 1.)

kerne den skyldige Ærbødighed (*quod canonicos habeat in in debita reverentia*) og ikke formindske deres Friheder; at han ikke paa egen Haand vilde bortgive Præbender; at han i at besætte Præsteembeder ikke skulde følge Kjødets Tilskyndelser, men Fornuftens Dom, “valde quidem absurdum, ut tales recipiantur ad regimen aliorum, qui se ipsos regere non noverint”; at han vilde indskrænke sine Udgifter, saavidt det kunde bestaae med Kirkens Ære; at han selv skulde udføre de biskoppelige Forretninger og undgaae at foretage Noget, der var utilladeligt eller lovstridigt; at han ikke vilde excommunicere Nogen af Vrede, Had eller Letsindighed, men efter modent Overlæg*); at han ikke maatte sætte Nogen i Besiddelse af afdøde**) Kleikers Gods, undtagen forsaavidt det med Rette kunde tilkomme ham; at ingen maatte nyde noget Præbende, uden han var residerende, og at ingen maatte betragtes som residerende, om hvem det kunde bevises, at han var mere fraværende end tilstede (*qui probari potuit plus fuisse absens quam præsens****). Kannikernes Antal, som paa den Tid var 12, skulde ikke forøges. Det er i Anledning af disse Bestemmelser, at *Sulm* finder sig foranlediget til den Bemærkning, “at en catholsk Biskop har saaledes i mange Maader været ligesaameget indskrænket ved den canoniske Ret og ved sit Capitel, som en luthersk Biskop ved Lovene og Cancelliet”. Naar *Sulm* anseer det for rimeligt, at vi have havt ældre Capitelsstatuter, er det dog neppe sand-

*) Den 10de Art. Hos Pontoppid. læses: Item quod sententiam excommunicationis in aliquem ex ira, adeo vel aliqua levitate non proferat; der skal naturligviis læses odio istedetfor: adeo.

**) Pontoppidans clericorum *discedentium* maa rettes til *decedentium*.

***) Om den vigtige Qvæstion om Residentsen jvfr. Böhmer jus eccl. Lib. III. Tit. 4.

synligt, naar man betænker, at man anseer det fra Passau af 1251 for et af de ældste i Tydskland*).

Ikke mange Aar efter Anders Sunesens Tid blev Valdemar den 2dens Jydske Lov given (1241). Jeg skal nu ikke opholde mig ved at paapege ethvert enkelt Sted i denne Lovgivning, der bærer Vidne om den canoniske Rets Indflydelse (som ikke blot har indskrænket sig til Fortalen, hvorefter et vigtigt Stykke er en ligefrem Oversættelse af Decretet), da dette er skeet paa andre Steder**), men to af de Bestemmelser i Jydske Lov, som skyldte den canoniske Ret deres Tilværelse, have haft en saa indgribende Virkning paa den hele Retsforfatning i Danmark, at de her ikke bør forbigaaes. Den første indeholdes i J. L. I. 44, som fastsætter, at man kan hævde fra Kirken, naar man har besiddet den Ejendom, hvorpaa den gjør Paastand, i 40 Aar uden Kære; herfra er denne Erhvervelsesmaade først indkommen hos os og efterhaanden bleven almindelig, da man ikke kunde tage i Betænkning at anvende den samme Fremgangsmaade mod Andre, som var lovlig mod Kirken***). Men i det man indførte Hævdens-Institutet fra den canoniske Ret, optog man det dog ikke aldeles saaledes, som det deri findes; navnlig er det klart, at man ikke fordrer, at Besidderen skulde være i god Tro, hvilket den canoniske Ret opstillede som Betingelse†). Dette er ikke det eneste Exempel paa den Maade, hvorpaa

*) *Hurter*, Gesch. Pabst Innocenz des 3ten. III. 376 Not. 33 (2. Aufl. 1843).

**) Schlegels *Encycl.* S. 369, jvfr. min *Retshist.* § 15 Not. d.

***) Jeg har udviklet dette nøjere i min *Retshist.* § 130 og paavist flere Diplomer til Hjemmel for min Paastand, der finder ny Bestyrkelse ved flere Domme, som jeg har meddeelt i Udvalg af gl. Domme, see især I. 183 og III. 299.

†) See *Retshist.* a. St. og en Herredagsdom fra 1590, i gl. Domme IV. 161.

man i Norden optog og benyttede fremmede Love og Skikke; man antog dem sædvanlig kun forsaavidt, som man fandt sig tjent dermed, men ikke altid i deres Heelhed og med alle deres Conseqventser; da man saaledes ved Gejstligheden havde faaet Sjølegaverne indførte, vilde man dog derfor ikke strax indrømme, at Spørgsmaalet om deres Gyldighed skulde afgjøres ved det gejstlige Forum; ogsaa har jeg paa et andet Sted*) samlet endeel Bestemmelser af de nordiske Love angaaende det hemmelige Skriftemaal, som ere af et ganske ejendommeligt Indhold, uden at noget Tilsvarende findes i den canoniske Ret. Man opgav den Gang ikke blindthen sit Eget for det Fremmede, men man tog hvad der passede for vore Forhold, og man var ikke saa urimelig, i Eet og Alt at identificere vore egne Tilstande med dem, som fandt Sted i fremmede Lande. Den anden, og i den hele Retsforfatning endnu mere indgribende, Bestemmelse, som jeg har for Öje, er J. L. II. 7, som underkaster Sandemændenes Dom Biskoppens og de bedste Bygdemænds (Herredsmænds) yderligere Paa-kjendelse**), hvilket ogsaa kan udledes af Lovens II. 42 ihenseende til Ransnævninger, endskjönt dette Lovsted ikke udtrykkelig nævner Biskoppen, men vel de bedste og fleste Herredsmænd. Men det var en Følge af, at Sandemænd og Nævninger afgave en edelig Kjendelse, at den kunde inddrages under Biskoppens Forum, og man gjenfinder her hvad der tidlig andensteds blev iagttaget ved de gejstlige Synodalretter, at Biskoppen i disse omhyggelig undersøgte, hvilke falske Eder der maatte være aflagte. Da nu næsten den hele Retspleje hos os, efterat Jernbyrd

*) Bemærkninger om det hemmelige Skriftemaals Anvendelse i Norden, i Vid. Selsk. histor. og philosoph. Afhandl. VII. 1—19.

**) "Skil sannendmen a. tha scal thet stande thær flere güræ. uten af the bæstæ bygdmæn oc the sannæst attæ oc biscop winter (o: skjønner) thet the hauæ gürt ulogh æth uræt eth bothe."

var afskaffet, hvilede paa edelig Afgjorelse af Nævninger, Sandemænd, Mededsmænd (Consacramentales) eller Vidner, seer man, hvor vigtigt det maatte være, naar enhver edelig Afgjorelse*) af en Sag kunde tilintetgjøres ved Appel til Biskoppen tilligemed, vel at mærke af ham udvalgte, Meddommere. At Biskoppen selv valgte dem, staaer vel intetsteds i Loven, men haade er det klart af de gamle Synodalretters Indretning**), og det sees ligeledes tydeligt af et Diplom af 1486***). Jeg kan derfor ikke være ganske enig med Hr. Professor *Larsen*, naar han anseer denne Appel for en Særegenhed ved den Jydske Proces, som først senere har fundet Indgang i de øvrige Provindser†); det er vel sandt, at vi ikke finde Spor dertil i Provindsiallovene for Skaane og Sjælland, men da disse ere ældre end Jydske Lov, kan der intet være til Hinder for at antage, at samme Regel er bleven antagen samtidig i alle Provindser paa den Tid da Jydske Lov blev given; naar man nemlig, som jeg troer at være klart, maa hidlede Bestemmelsen fra den

*) Jvfr. Thord Degns Art. (19): "Si aliquis super quacumque causa testimonium habet, et adversarius similiter habet, tunc illud testimonium tenendum est pro firmo, in quo episcopus et octo meliores illius bygd testimonio suo consenserint, jvfr. Rigens Ret, Till. i Ghemens Udg. af Eriks Sjell. L. (Dansk Mag. 3 R. I. 195).

**) "Episcopus in synodo residens, post congruam allocutionem septem ex plebe ipsius parochiæ vel eo amplius aut minus, prout viderit expedire, maturiores, honestiores atque veraciores viros in medio debet evocare, et, allatis sanctorum pignoribus, unumquemque illorum tali sacramento constringat &c. *Regino* de disciplina eccl. Lib. II. c. 2.

***)) Biskop Eiler af Aarhus tilskriver Hans Lykke og Oluf Friis "at I vel göræ oc komme hid til Aars pa Fredag nu nestkommendes *och wære Bygdemend* i en Sagh met oss mellem Borgemestre oc Raad i Aars paa then ene oc Sannemen af Ryde paa den annen Side &c. See *Hüberts* Actstykker vedkommende Aarhus. I. 51.

†) Jurid. Tidsskr. XV. 1 H. S. 28 ff.

canoniske Ret, er det uantageligt, at den har været provindsiel, hvilket ogsaa paa det bestemteste modsiges af Christian den 2dens Haandfæstning, hvor den omtales som en almindelig Forskrift for hele Riget*). At Biskopperne med tiltagne Bygdemænd efterhaanden ikke indskrænkede deres Kjendelser til saadanne Tilfælde, hvor Nævninger eller Andre sigtedes for Meeneed, men ogsaa afgjorde, om den afsagte Dom i andre Henseender var lovmedholdelig, sees af en saadan af Biskoppen i Aarhus med tiltagne Meddomsmænd 4 Riddere, 13 Væbnere og 12 Bønder i Aaret 1469 paakjendt Sag**). Det er iøvrigt Skade, at vi ikke have flere saadanne Domme tilbage, for at man kunde have en Mening om deres Retfærdighed, da der paa Christian den 2dens Tid blandt flere Klager over Bispernes Retspleje ogsaa føres den: "at Bisperne ville, at hvad de dømme med Bygdemænd skal være Lovens Ende, men den menige Almue mener, at hvad der dømmes *saa ulovlig for Vild eller Gaves Skyld*, ville de ikke undgjelde, men nyde vor naadige Herres og Rigsens Raads Dom derpaa"***). Det faldt imidlertid Ingen ind at foreslaae, at de Eedsvornes — Nævningers og Sandemænds — Domme skulde være uden Appel, men da man efter Reformationen afskaffede Biskopperne som Overdommere i slige Sager, satte man Landsdommeren istedet med tiltagne Meddomsmænd (Landnævn) og fra disses Kjendelse kunde man endnu appellere til Kongen og Rigsraadet. Og naar man betragter de mange Tilfælde, i hvilke Nævninger og Sandemænd i det

*) "Item thet som biscoppen oc bygdemend fælde eller reise, thet scal være loghens ende, som vor screfne logh sigher". *Behrmann* Chr. d. 2dens Hist. S. 49.

**) Danske Magaz. VI. 54, jvfr. Retshist. § 194 Not. b.

***) Danske Magaz. VI. 360, jvfr. Christ. den 2dens G. L. Cap. 19.

16de Aarhundrede dømte aabenbart uretfærdigt**), kan man vel begribe, at man ikke vilde give Retfærdigheden til Priis for disse Eedsvornes Vilkaarlighed.

Vi have her berørt en mærkelig Virkning af den gejstlige Jurisdiction og seet, hvorledes Biskoppens Pligt, at vaage over Edens Hellighed og straffe Meenedere, fremkaldte en Bestemmelse i Jydske Lov, der efterhaanden gav Anledning til saagodt som en ny Instants i alle Sager, der vare afgjorte ved Eed. Men Udvidelsen af den gejstlige Jurisdiction i næsten alle Retninger blev i det 13de Aarhundrede en af de vigtigste Opgaver for Hierarchiets Virksomhed i Norden, fordi denne Jurisdiction var dets vigtigste Støtte. Gejstlighedens Rettigheder i denne Henseende begynde først med en Fritagelse (Exemption) for den verdslige Jurisdiction, men denne Fritagelse var dog i Begyndelsen indskrænket til egentlige gejstlige Sager; siden udvidedes den til alle Sager, forsaavidt som gejstlige Personer vare Sagvoldere. Saavidt var man allerede kommet under Kong Niels **). Men Erlandsen forfægtede ivrig den Sætning, at Fritagelsen ogsaa maatte komme Gejstlighedens Tjenere (familia) til gode, da det ikke kunde hjælpe de Gejstlige stort, at deres egne Personer vare frie for den verdslige Magt, naar dog deres Tjenere vare udsatte for dens Forfølgelse og Domfældelse***). Naar denne Befrielse for verdslig Jurisdiction er bleven Gejstligheden indrømmet, kunne vi ikke sige med Bestemthed; Christopher d. 1ste modsatte sig vel, men længe kan det ikke have varet; — thi vi finde Exempler

*) Beviserne for denne Paastand findes i Fortalen til Udv. af gl. Domme. II. XXIII ff. og III. 44, 58, 102, 197, 206, 218, 332.

**) Jvfr. Retshist. § 55. I Sverrig fik det gejstlige Værneting ikkun langsomt Indgang, see *Reuterdaht* Sv. Khist. II. 231—237.

***) Scr. R. D. V. 598.

paa gejstlige Birker allerede under Erik Glipping*), og disse maatte være den nærmeste Følge af en saadan Indrømmelse; thi naar de gejstlige Godasers, Bispenses og Klosterenes Fæstere (familia) fritoges for at dømmes ved de sædvanlige Ting, maatte de dømmes ved et særeget, og intet var da naturligere, end at Bispen eller Klosteret satte deres Fogeder til at varetage de Functioner, som tilkom Kongens Foged paa Herredstinget; og saaledes have ogsaa andensteds Forholdene udviklet sig**). Naar man betænker den Mængde Ejendomme, som Kirken efterhaanden erhvervede, indseer man, hvilken betydelig Indflydelse Gejstligheden maatte kunne udøve paa sine Undergivne gjennem Jurisdictionen; om disse derfor vare værre farne, end de, som levede paa de Verdsliges Godser, er et Spørgsmaal,

*) S. Erik Glippings Diplom til Nonnerne i Öe Kloster af 1279: "...concedentes ipsis de gratia speciali, quod villici, coloni ac inquilini sui de Öö, quotiescunque inter sese excesserunt, pro hujusmodi excessibus spectantibus ad nostrum iudicium unus alterum trahere non possit nec debeat in causam alibi quam in placito earum proprio infra ipsam sylvam, quam inhabitant, sicut tempore Waldemari regis de consuetudine habuerunt, *nulli etiam nisi dispensatori dictarum sanctimonialium pro hujusmodi excessibus respondebunt*". (Pontopp. Annal I. 751). Naar her endog henvises til Kong Valdemars Tid, er det udentvivel saaledes at forstaae, at Klosteret allerede dengang har udgjort et eget Birk, men som da har havt en Kgl. Foged, hvorimod, som Slutningen viser, dennes Myndighed nu skulde gaac over til Klosterets egen Foged. Naar *Suhm* XI. 57 henfører dette Diplom til Erik Menved under Aaret 1289, uagtet han tidligere (X. 784) har anført det under Erik Glipping, saa tvivler jeg paa, at der er tilstrækkelig Grund til at fravige Aarstallet 1279, som findes under Diplomet (Datum Allburgis MCCLXXIX in die...)

**) Jvfr. *Böhmer* lib. II., Tit. II. § 43 og V., Tit. XII. § 14. *Möser*, Osnabrück. Gesch. I. § 28 (jvfr. Documenta Nr. I. og VI.) *Eichhorns* Rechtsgesch. I. § 172.

hvis Besvarelse her ikke vedkommer os, men som maaskee efter nøje Undersøgelse vilde blive at besvare benægtende.

Vigtigere end den Udvidelse af den gejstlige Jurisdiction, som efterhaanden fandt Sted med Hensyn til de *Personer*, som kom til at henhøre under den, var endnu den, som det vaklende Begreb af *gejstlige Sager* maatte medføre*). Der findes intetsteds i den canoniske Ret for det Costnitzer Concilium nogen fast Bestemmelse om, hvilke Sager der skulle ansees for gejstlige eller som saadanne, at de dermed stode i Forbindelse (*causæ spirituales et spiritualibus adnexæ***) . Canonisterne nævne kun Exempler. Men naar man betænker, hvor let det var at henhøre næsten enhver Forbrydelse til Overtrædelser af Guds og Kirkens Love, kan man ikke undre sig over, at Böhmer har kunnet levere en Fortegnelse af 103 Forbrydelser, som mere eller mindre betragtedes som gejstlige***). I Norge havde man tidlig, ved det Tönsbergske Forlig 1277, søgt at bestemme Omfanget af de gejstlige Sager, men forsaavidt som der i Slutningen begyndes paa en Opregning af allehaande Forbrydelser, er det ligesom man har opgivet at komme til Ende dermed ved at tilføje: “et alie consimiles, que ad ecclesiam spectant mero jure”†).

*) At gejstlige Sager skulde afgjøres “secundum statuta canonum” siges udtrykkelig i den Kjöbenhavn af den Roeskildske Biskop givne Stadsret 1294 c. 42.

**) Jvfr. *Eichhorns* Kirchenrecht II. 138—144. *Walter K. R.* § 181 ff. og min Kirkeret § 38 Not. p.

***) Jus eccl. lib. V. Tit. I § 66.

†) ... “sed per iudices ecclesiasticos tales cause de cetero libere dirimantur, ut sunt hee omnes *cause clericorum*, quando inter se litigant vel a laicis impetuntur, *matrimoniorum*, natalium juris patronatus, decimarum, votorum, *testamentorum*, maxime quando agitur de legatis ecclesiis et piis locis et religiosis, tuicio peregrinorum, visitancium limina beati Olai, et aliarum ecclesiarum cathedralium in Norwagia et earum cause; item *cause possessionum*

I de danske Kirkelove vil man ikke finde en saadan Fortegnelse, men vel finder man endeel af de i Tönsberger Forliget nævnte Forbrydelser i flere gejstlige Statuta omtalte som Gjenstande for Excommunication, see t. Ex. Peder Lykkes Statuta hos Hvitfeld S. 718, jvfr. Ulrik Stykkes af 1443 C. 55*). At iövrigt de samme Forbrydelser i Danmark, som i Norge, ere blevne betragtede som Brud paa Guds og Kirkens Love og vel paa samme Tid i begge Riger, er der neppe Grund til at betvivle. Derimod forholder det sig maaskee noget anderledes med flere af de civile Sager, som ifölge det Tönsbergske Forlig ansaaes at være af den Beskaffenhed, at Lægfolk i disse vare pligtige at möde og lade dem dömmе ved gejstlig Ret. Herhen höre naturligviis ikke de Sager, som ere satte i Spidsen for alle övrige: "*causæ clericorum*, quando inter se litigant vel a laicis impetuntur"; disse ere udentvivl med Flid satte överst, fordi det upaatvivleligt er dem, som först have begrundet det gejstlige Værneting; de indbefatte en dobbelt Klasse, först de Gejstliges Stridigheder indbyrdes,

ecclesiarum, sacrilegii, perjurii, usurarum, simonia, heresis, fornicacionis, adulterii et incestus, et alie consimiles &c." Norges gamle Love II. S. 464. De samme Sager opregnes i de norske Biskoppers Statuta af 1351, anförte i min Retshist. § 59 Not. a.

*) *Thorkelins* Kirkelove S. 69, hvor der anføres endeel Forbrydelser, for hvilke Præsten ikke kan meddele Absolution, men kun Biskoppen (*casus reservati*, *casus episcopales*). Efterat de ere opregnede, anføres följende Vers:

(*Casus episcopales in his versibus continentur*):

Qui facit incestum, deflorans, aut homicida,
 Sacrilegus, patris percussor, vel Sodomita,
 Transgressor voti, perjurus sortilegusque,
 Vel mentita fides, faciens incendia, prolis
 Oppressor vel blasphemus, hæreticus, adulter,
 Cum bruto coiens, Iudæa vel Pagana.
 Conjugis in mortem machinans, sacramento abutens,
 Pontificem quærens semper devotus adibis.

hvilke Sager allerede paa Conciliet i Chalcedon bleve undragne de verdslige Domstole*), og hvilke ogsaa, efter Saxos Beretning, hos os under Knud den Hellige har foranlediget det ældste gejstlige Værneting; han kalder disse Sager: *literatorum controversias***); den anden Klasse ere Sager, som Lægfolk anlægge mod Gejstlige; efterat disse for deres Personer vare blevne fritagne for at møde for verdslige Domstole, var det en Selvfølge, at de som Sagsvoldere allene kunde søges for den gejstlige Ret, og dette udgjør det andet Stadium i Udviklingen af den gejstlige Jurisdiction, saaledes som jeg allerede ovenfor har erindret***). Det maa iøvrigt bemærkes, at disse Sager gjerne kunde være criminelle, hvorfor det ogsaa hedder hos Thord Degn Art. 10 (7): “Item clericus, ordines habens et coronam, si vulneraverit vel occiderit laicum, vel e converso, super hoc non debent veredici discernere”. Men Thord Degn siger udtrykkelig, at det ikke blot var i det Tilfælde, hvor en Klerk havde dræbt eller saaret Lægfolk, at Sagen skulde gaae Sandemændene forbi (fordi den nemlig skulde behandles ved gejstlig Ret), men han tilføjer: “*vel e converso*”; altsaa ogsaa, hvor det var Lægmand, der havde begaaet en Forbrydelse mod en Gejstlig, fandt det gejstlige Værneting Anvendelse, hvilket ogsaa stemmer overeens med Innocents den 3dies Brev til Anders Sunesen af 1206, hvori han befaler ham at nøde hver den, som havde lagt Haand paa en Klerk, til at komme til den romerske Stol†).

Kirken sørgede saaledes ikke blot for sine Klerker derved, at den forbeholdt sig selv Dommen over dem, naar de havde forbrudt sig, men ogsaa derved, at den til-

*) Si clericus adversus clericum habeat negotium &c. c. 46 C. XI. qv. 1.

**) Ed. Steph. p. 215, i Müllers Udg. S. 513.

***) Jvfr. min Kirkeret S. I. 80 og 81.

†) Suhm IX. 113. Dipl. Svec. I. 154—155.

tog sig Dommen over deres Fornærmere og ramte dem med Banstraalen eller andre gejstlige Straffe. Man bør forresten ikke glemme, at under den Kamp, som i Danmark var begyndt mod Kirken i det 13de Aarhundrede og som fortsattes i det 14de, hvor Forfølgelserne mod Erkebiskop Grand og den senere lovløse Tilstand under Christopher den 2den truede Hierarchiet med Undergang, var Præsteskabet idelig udsat for de verdslige Magnaters Voldsomheder og Rovbegjærlighed og maatte til sit Selvforsvar anvende de aandelige Vaaben, som endnu stode til dets Raadighed, og hvormed det havde gjort Begyndelsen da Striden aabnedes med Statsmagten ved den bekjendte Vejle Constitution: Cum ecclesia Daciana *). Det er ikke blot Statutterne paa det Helsingborgske Kirkemøde 1315, som vidne om Kirkens betrængte Tilstand **), og lige-

*) Jvfr. Erlandsens Yttringer i Processen med Christopher den 1ste i Scr. R. D. V. 597: „nec movere Regem debet, quod ecclesia aliqua statuit de iis, quæ spectant ad ejus forum siue judicium, cum sicut duo sint gladii, materialis et spiritualis, ita duo principes siue judices et diversa judicia, et uterque statuere possit et leges condere suo modo. Scire etiam Regem convenit: quod sicut spirituale præcellit temporali, ita et jus ecclesiæ juri seculari, et si sibi fuerint contraria, majus derogat minori, scilicet spirituale temporali. Est enim *salus animarum*, propter quam institutum est judicium ecclesiæ, præcipua et incomparabilis omni rei temporali.”

**) See f. Ex. strax i Indledningen: Sane licet Dominus noster Jesus Christus, quæ Dei sunt Deo reddenda, docuit et præcepit, nec ea laycorum quoquo modo subesse voluit potestati, quibus super ecclesia et ecclesiasticis personis nulla sit attributa facultas, sed potius manet necessitas obsequendi, tamen quorundam laicorum oculis nostræ provinciæ adeo avaritiæ detestandæ cupiditas excæcavit, ut rerum temporalium affluentia et quasi dominii principatu, quibus jam eructant et utuntur ad libitum, non contenti, sacrilegos conatus suos ad bona ecclesiarum, decimas et proventus ac redditus clericorum extendere non verentur, in tantum, ut non solum in eorum bona, verum in ipsos frequenter manus injiciant violenta

ledes et Pavebrev af 10de April 1377, som omtaler de Voldsomheder, der udövedes mod Gejstligheden i Lunde Stift*), det er ikke blot disse gejstlige Vidnesbyrd, som kunne troes at være partiske, der berette om idelige Angreb paa Kirkens Personer og Gods, men ogsaa et mærkeligt verdsligt, et Document nemlig, som 12 Adelsmænd i Salling Herred have udstedt i Aaret 1377, og i hvilket de edeligen forbinde dem til at forsvare Kirken "med hendes Personer og hvad dertil hörer, fordi de have befundet arme Danmarks Rige og hendes Indbyggere at have lidt fordærvelig Skade af Rov og Brand", og fordi de befrygte Guds Straf "*fordi at Kirken og Kirkens Personer ere meget foragtet og skilt ved deres Friheder*"**).

I nær Forbindelse med den her omhandlede Gjenstand, det gejstlige Værnetings Anvendelse i de Tilfælde, hvor Lægfolk havde udövet personlige Fornærmelser mod Gejstlige, staaer et andet Spørgsmaal, nemlig hvor Sager skulde behandles, der angik Kirkens Ejendomsret? Ogsaa disse hörte under det gejstlige Forum og dertil sigter det Tönsbergske Forlig ved Udtrykket: *causæ possessionum ecclesiarum*. Herhen hörte da ikke allene de Tilfælde, hvor Kirker eller Klostre, Biskopper eller andre Gejstlige vare i Besiddelse af Gods, hvorpaa Andre gjorde Paastand, men ogsaa de, hvor Lægfolk vare eller havde sat sig i Besiddelse af det omtvistede Gods, altsaa vare Sagvoldere. At dette tidligt er bleven antaget i Danmark, see vi af en Proces, som förtes ikke længe efterat hiint norske Forlig var indgaaet. I Aaret 1283 procederede Lygum Kloster

et ad extorqvendum ab iis pecuniarum summas, ipsos capiunt &c. Suhm XIII. 796, jvfr. ogsaa den Slesvigske Biskops literæ excommunicationis af 1341 i *Michelsens* Nordfriesland S. 188.

*) *Suhm*, XIV. 45.

**) Dette mærkelige Aktstykke findes i *Thorkelins Samling* af Kirkelove S. 122—123.

med Ridder *Johan Urne* om nogle Jorder, som vare Klosteret testamenterede, men som Urne voldelig havde berøvet det. Strax i Processens Begyndelse exciperer Urnes Advocat mod den af Erkebiskoppen valgte Dommer Biskop Tyge af Ribe, men vel at mærke, ikke fordi Sagen var indstævnet for gejstlig Ret, men paa Grund af at Klosteret skulde have tabt sin Ret til Sagens Behandling ved denne Domstol, fordi det havde henvendt sig med Klage til Kongen og saaledes formeentlig havde mistet sin Ret ved at opfordre den verdslige Dommer*). Men hertil svarer Klosterets Sagfører, at Klosteret havde henvendt sig til Kongen, fordi Urne havde gjort sig skyldig i Vold mod Klosteret, og det var derfor i sin Orden, at man for den af ham udövede Vold havde søgt Hjelp hos Kongen, i hvilket Tilfælde man maatte kunne henvende sig til hvilken Dommer man vilde og söge Sagvolderen for sit sædvanlige Værneting, men at Klosteret derved ingenlunde havde tabt sin Ret til at indtale sin Ejendom ved gejstlig Ret**). Biskoppen forkaster derfor den Exception, der var fremsat af Urne, som derpaa appellerer til Paven. Iövrigt vidner det hele Actstykke om den flittige Brug, man i Rettergang gjorde af den canoniske Ret i Slutningen af det 13de Aarhundrede,

*) "quia dictus Abbas et monachi regem, videlicet judicem sæcularem, in dicta causa adiverunt et suam sententiam in eadem causa retulerunt, unde alium judicem, videlicet ecclesiasticum, sibi impetrare non liceret, et adeundo sæcularem judicem causam amittere meruerunt". Scr. R. D. VIII. 161, hvor flere Actstykker denne Proces angaaende, som först endtes med et Forlig i 1290, findes aftrykte; jvfr. ogsaa Staatsbürgerl. Magaz. X. 515 ff.

**) "quod dicti Abbas et monachi a dicto Johanne passi sunt violentiam, quo casu asseruerunt se posse, coram quo mallent judice litigare, nec obstat Decretalis "si diligenti de foro Canonico-rum (c. 12 X. II. 2.) que allegabatur, nam loquitur de clerico clericum ad forum pertrahente seculare. In dicta vero violencia actor forum rei sequebatur".

i det Sagföörerne paaberaabe sig Lovsteder snart i Decretet, snart i Decretalerne. Et andet Exempel af det omhandlede Slags forekommer i Aaret 1397, da en Adelsmand ved Navn *Eberhard Moltke*, som var i Strid med det Roeskildske Capitel om Byen Maalö, ved en Dom af Biskoppens Officialis Niels Bille den 25de September frakjendtes denne By og samme Aar paa St. Nicolai Dag (den 6te December) blev bansat*). At Bansættelsen har frugtet, see vi af en af Moltke paa St. Clemensdag (d. 23. Novbr.) udstedt Declaration, hvori han erkjender, at den omtalte Landsby allerede havde været frakjendt hans Svigerfader Bo Dyre, og at han derfor erkjender: “matura deliberacione prehabita (se) nullum jus in ipsa villa Molöva, in Smörum hæret sita, vel suis pertinenciis quibuscunque nominibus censeantur infra quatuor terminos camporum, dictos markæskæl, in presentiarum habere nec aliququaliter huc usque habuisse”**). Endelig kan jeg anföore endnu et tredie Tilfælde fra 1415, da den Slesvigske Erkedegn Erik Dozenrode dömmet og bansætter en Enke paa Foör, fordi hun var i ulovlig Besiddelse af endeel Jorder, som skulde tilhöre Ribe Domcapitel***).

At de anföörte Tilfælde ikke kunne betragtes som enkeltstaaende Undtagelser, men at det har været Regel, at behandle alle Klager fra Gejstlighedens Side over Lægfolk ved gejstlig Ret, derom kan der ingen Tvivl være. Især har det 15de Aarhundrede været gunstigt for den gejstlige Jurisdiction i Danmark, og den canoniske Rets Anseelse synes da fornemmelig at have været befæstet. Det var saaledes bleven Skik, at Lægfolk ogsaa i deres indbyrdes Tvistigheder henvendte sig til den gejstlige Domstoel, og Bansættelse blev

*) Aktstykkerne hos Suhm XIV. 637—638.

**) Suhm XIV. 651.

***). Dommen findes trykt i *Michelsens Nordfriesland im Mittelalter* S. 203—206.

efterhaanden et almindeligt Executionsmiddel. Derfor hører man i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede den Klage: "at alle de Sager, som bør at handles til Herredsting og Landsting, st vnes nu til Provsteting og dermed dømmes og bandes (bans ttes) Almuen, den til stor Skade og Armod, og vor naadigste Herres og Ridderskabets Friheder og Rettigheder nedlægges (indskrænkes, ophæves)"*), og dertil sigter Christian den 2den i hans Ordinants c. 82 (jvfr. G. L. c. 19), naar han siger: Haffuer vi thet oc saa skicket oc  ndeligen vele, at Biscoper, Officialer, Biscoper, Prouester, Degen oc alle andre andelige Personer, skulle ei herefter i nogen Mode befatte sig met nogen de Sager, som bør at handles paa Tyng eller Raadhuus i vore Ki bsteder, *huerken till Biscopstyng, Provstetyng eller Kiellertyng*, enten om Gjeld eller om andre Sager, som Prouester hertil pleje at sætte Folck uden Kirke og forbiude *Lægfolk theris Sacrament fore &c.*" Denne Fremgangsmaade blev nu virkelig afskaffet paa Herredagen i Odense 1527, men den Forordning af samme Aar, hvorved Frederik den 1ste kundgj r Herredagens Beslutning, viser paa det tydeligste, hvor almindeligt det har været paa Landet, at Almuen i Retstrætter heuvendte sig til den gejstlige Ret, og Grunden er let at finde, naar man veed, hvor vanskeligt det paa den Tid var at faae en Herreds- eller Birketingsdom exequeret paa Landet, og det er ogsaa af denne Aarsag, at Frederik d. 1ste ved hiin Forordning indfører Execution ved Herredsfogden og 4 Mænd, da man nu ikke l nger kunde tage sin Tilflugt til Bansættelse som Executionsmiddel. Forordningens egne Ord ville bedst kunde sætte denne Sag i sit rette Lys: "At nu vi med vort elskel. D. R. Raad have skicket udi neste forledne

*) Brysth, som i nogen Tid haffuer veret betald (omtalt) och kierdh er, ath ther skall fyndes hos Bisper, Prelater oc Kirkens Personer", Danske Magaz. VI. 359.

Herredag udi Odense, at ingen skal stevnes for Kirkens Dom for Gjeld eller andre Sager*), som bör at handles til Herredsting og Landsting, *da er det befrygtendes, at mange derudover skulle forhærde dem og lade dem lounsöge og fordele, saa at Almuen derover skulle försömmes og ikke kunde komme til deres Ret, da osv.***)).

Hvorledes iövrigt denne Anvendelse af den gejstlige Jurisdiction paa aldeles verdslige Sager blandt Lægfolk, var en Følge af den Lære om audientia episcopalis, som ved den canoniske Ret efterhaanden stedse mere og mere fik en større Udvidelse, skal jeg her ikke videre söge at udvikle***), men at man dog allerede i Slutningen af det 15de Aarhundrede paa enkelte Steder begyndte at blive kjed af denne gejstlige Afgjörelse af aldeles verdslige Sager, derpaa indeholder følgende Tingsvidne fra Lange-land fra Aaret 1477†) et mærkeligt Beviis:

“Alle men thette breff see eller höre læses, helser vy matis Joonson landsdomer vdi langelandh, Anders clauson i emberbölæ, Oloff ienson i swalebölæ, hans iwll i leybölæ, borgermestere i Rudköpinge, magens rodson ibid. och verner hanson ewinneligh met gudh kongiöre wy alle men, nerverendis och kommandis met thette wort opne breff Ath aar effther gudsbyrdh Mcdlxx Septimo thæn Othenss Dagh

*) Dette staaer iövrigt ikke med tydelige Ord i Recessen, der begynder med at hjemle Bisper og Prælater den Jurisdiction, “de hidtil havt have”, og siden kun omtaler Gejstlighedens Værneting med den Indskrænkning, at det skulde bortfalde i de Tilfælde, hvor der procederedes om faste Ejendomme; s. Saml. af gl. danske Love IV. 138—139.

**) Danske Magaz. IV. 282.

***) See min Kirkeret § 38.

†) Jeg skylder dette interessante Document Hr. Studiosus Plesners velvillige Meddelelse, som har afskrevet det i det Kgl. Geheime-Archiv.

nest fore wor frue Dagh purificacionis tha war skicket for oss och for flere Dannemen pa langensfar landstingh Welburdugh man Bent b(ille) höwitz man pa trancker hwilke ther beddis fik och fremledde eth fult standendis tingsvitne [aff xii ac] the dannemen, Som ere hans trvgelson, Jës mwrrestere, hans ayeson, Anders michelson, Anders ... Anders hwidzson, Anders matisson, michel nielson i heningtwed, hans hvidzson, per... affn nis ma... villiom i torop hwilke xij. athæ dannemen alle samdirecteligh vitnet pa theris g[ode tro] och san [nin] ge, Ath the hörde och swaæ, Atth the gode Riddermentz men och acthæ bönder och meninghæ almwe och indehbygghe, Som bigger och boor pa langelandh, wilkoret och beplictet thennom saa Ath enghen skulle steffne then annen for kyrkenss dom eller wilkore thennom vnder kyrkens Dom vdhen thet war for börne gotz, kyrkegiel, eller fatige viduer. Hvoo thet giör emoodh thesse forscreffne vilkor och beplictelssæ tha skall han haffwe forgiord ij sz gr emoodh syn husbonde och ij sz gr emoodh herskabet Och haffue forbrot then sagh han steffner then annen fore &c. Item framdelis bade the gode Riddermentz men, acthe bönder, och meninge almwe forde bent bille thet han wille wære theris budh til war nadighæ herre saa thet hans nade wille verdis ath giffwe thennom syn Dom pa forscreffne wilkor och artickell matthæ bliffwe stadfasth. In cuius testimonium Sigilla nostra presentibus inferius sunt impressa. Datum Anno Die & loco quibus superius prenomina^{ti} *).

Den mærkeligste Anvendelse af den canoniske Ret i det 15de Aarhundrede er unægtelig den, som gjordes i en Dom af Rigens Raad 1453, hvorved en stor Deel af Kronens Lehn, som vare overdragne i Pant, men som Pant-

*) Orig. paa Papir i Geh. Arch. topogr. Saml. voce Langeland; syv størstedeels ukjendelige Segl ere pastrykte.

haverne havde havt saalænge, at de havde oppebaaret det tredobbelte eller fiirdobbelte af den laante Capital, bleve dømte at være hjemfaldne til Kronen "efter gejstlig Ret, paa det deres Sjæle ikke skulde lide Nød, som have havt samme ubillige Oppebørsel og Rente" *). Det kunde maaskee tænkes, at saadanne Anvendelser af den gejstlige Ret kunne have foranlediget Foreninger, som den anførte Langelandske. Det fortjener i al Fald at bemærkes, at den samme Tendents til at indskrænke den gejstlige Jurisdiction spores i en omtrent paa samme Tid afsagt Dom ved Viborg Landsting, hvori det antages, at den, som var endelig frifunden ved de verdslige Domstole, ikke siden kunde tiltales for gejstlig Ret **). Disse Bestræbelser ere iøvrigt saa langt fra at gjendrive, hvad jeg har sagt om den canoniske Rets Anseelse og practiske Betydning hos os i det 15de Aarhundrede, at de meget mere stadfæste den. Hvorledes dens Grundsætninger i criminelle Tilfælde endogsaa fandt Indgang ved de verdslige Domstole, har jeg nylig havt Lejlighed til at vise ved at meddele en Landstingsdom fra Viborg, afsagt i Aaret 1433, som i Medhold af den canoniske Ret anvendte Talionsprincippet mod Calumnianter, en Sætning, der siden fik, som det synes, almindelig Erkjendelse baade i Praxis og Lovgivning ***).

Til Slutning vil jeg kun minde om Biskop *Knuds* Glosser til Jydske Lov og hans Oversættelse af *Joh. Andreae*

*) *Hvitfeldts* Ord S. 858. Hermed kan jevnføres Sixtus IV. Bulle mod Aager i Slesvig og Holsteen af 1 Jul. 1474, som kan ventes trykt i Hr. Registrator *Knudsens* Diplomsamling fra Christian den Istes Tid; see iøvrigt om denne Bulle *Dahlmann* Gesch. v. Dänemark III. 245.

**) Dom af 1475, see Saml. af gl. Domme I. 14.

***). See Oversigt over det Kgl. danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger i Aaret 1849 S. 19. En udførligere Fremstilling vil blive meddeelt i *Danske Magazin* 3. Række 3. Bind.

summula de processu judicii *). *Kofoed Ancher* har handlet udførlig om den Anvendelse, han i sine Glosser gjør af den canoniske Ret **); hans ubetingede Ærefrygt for den kan ikke udtales med stærkere Ord, end de, han bruger i Glossen til II. 96, hvor han siger: “Constitutiones et leges contra sanctam ecclesiam aut ecclesiasticas personas seu earum libertates et *contra leges spirituales et canonicas sanctiones* sunt revocandæ, et talis constitutio vel lex non meretur dici lex nec pro lege debet haberi, et talium constitutionum fautores, consilio, opera vel auxilio, autoritate statutorum provincialium (d. e. Synodalbeslutninger) sunt ipso facto excommunicati”. Og strax derefter tilføjes i Anledning af vor Beviismaade med Mededsmænd: “Item Extr. de prob. c. ad nostram (c. 12 X. de prob. II. 19) ***)

*) Jeg har udgivet den i N. D. Mag. VI. 179 ff. men dengang staaet i den urigtige Formening, at Biskop *Knud* maaskee selv havde været Skriftets Forfatter, see Danske Mag. III. 1 Bd. S. 207 Not. og *Rudorff* i Zeitschr. f. geschichtl. Rechtswissensch. XI. 107—109.

**) Lovhist. I. 199—206. At Biskop *Knud* ikke havde Tilnavnet *Kobsen*, men *Michelsen*, er bemærket i Samling af gl. Domme I. 16 Not. 1 Diplom i Langebeks Diplomatarium fra 1444, 1448 og 1550 kaldes han *Kanutus Michaelis*, *Decanus Hafnensis* (c: capituli); i et Diplom 1450 kaldes han *utriusque juris Doctor*; dersom den Notits, som findes i *Brings* monum. Scan. 224, angaaer ham, saa har han faaet Doctorgraden i den canoniske Ret i *Greifswalde*: “Post festum trium regum in Facultate Juridica promotus est a Rubenovio, primo illius facultatis Decano, *Kanutus Corsani*, ord. S. Joh. Hieros. de Dacia, in jure Canonico”, men Tillæget *Corsani* og at han skulde have været af Hospitalsbrødrenes Orden, gjør det tvivlsomt. Tilnavnet *Kobsen* staaer maaske første Gang i *Pontopp.* Ann. II. 300; jeg har i det mindste ikke fundet det hos ældre Forfattere. Fra *Pontoppidan* er Vildfarelsen formodentlig gaaet over i andre Skrifter og navnlig i *Worms* Lexicon. *Kof. Ancher* kalder ham kun Biskop *Knud* uden noget Tilnavn.

***) See ovenfor S. 33.

dicat Papa in textu: hec pestis omni juri contraria, id est: hec lex Daciana scilicet, contram sanctam ecclesiam et contra leges spirituales et canonicas sanctiones, penitus a clero exstirpetur, id est: in judicio ecclesiastico secundum eam non judicetur."

Kun ved een af hans Glosser skal jeg her opholde mig, da den vedkommer den gejstlige Jurisdiction; det er Glossen til III. 45 hvor han, ved at omtale Testamenter og anføre Indholdet af Thord Degn Art. 37, tilføjer: "*Nota ad episcopum pertinet defensio testamenti et ejus executio, ut voluntas defuncti defendatur (?) **) et hoc verum est in hiis, que ad pias causas relinquuntur, de testament. C. tua nobis" (c. 17. X. III. 26). At Sager angaaende Testamenter ifølge den canoniske Ret hørte under Biskoppens Paakjendelse, deri har Biskop Knud ganske Ret **), og ligesom det i Norge allerede var erkjendt i det Tönsbergske Forlig ***) og ligeledes var gjort gjeldende i Sverrig †), saaledes har det vel ogsaa paa Biskop Knuds Tid været stadig Praxis; men at denne dog først temmelig seent er bleven antagen i Danmark, synes at kunne sluttes af det aabne Brev, som Erkedegnen i Roeskilde Niels Bille udstedte 1420 ††); thi heraf sees, at en Trætte om en Enkes Testament, hvorved der var givet en Gaard i Thorslundemagle til Roeskilde Domkirke, blev under Biskop

*) Der synes egentlig at staae: *deservatur*.

**) See foruden det anførte Sted af Greg. d. 9des Decret. ogsaa Cap. 3 og 6 Tit. cit.

***) See ovenfor S. 41.

†) *Stiernhööök de jure Sveon. vetusto* p. 430.

††) Overskriften i N. D. Mag. VI. 239 er ikke ganske nøjagtig, naar det hedder: "Kjendelse, hvorved et Testamente paa Jordegods til Roeskilde Domkirke ophæves 1420;" Vidnesbyrdet er vel fra 1420, men Kjendelsen meget ældre.

Niels i Roeskilde († 1395)*) ikke afgjort af Biskoppen, men af gode Mænd, som han dertil udnævnte, hvoraf rigtignok 3 vare Kanniker i Roeskilde, men de övrige "*gote Lægmen*" (hvormange, siges ikke), altsaa af en af Gejstlige og Verdslige sammensat Domstoel, kvis Kjendelse gik ud paa, at Enkens Arvinger skulde beholde den omhandlede Gaard i Thorslundemagle imod at give Kirken 10 lödige Mark **).

*) At det maa være denne Biskop Niels i Roeskilde, som Documentet mener, og ikke den ældre Biskop Niels Stygesen, der døde 1249 (Hvitf. Bispekrön. S. 46) sees deraf, at *Ridder Jæip Olefsen* ogsaa nævnes, som vistnok er den samme, der i Aaret 1377 underskrev Kong Olufs Haandfæstning tilligemed Biskop Niels (Jacobus Olai i den latinske Text, hos Hvitfeld S. 563 Jeppe Olufsön) og som den 13. Jul. 1377 udstedte et Brev til Dronning Margrethe angaaende Holbek Slot (*Suhm* XIV. 41, hvor han kaldes Jacob Olavisen).

**) Jeg benytter denne Lejlighed til at berigtige en Sætning, som jeg har omtalt i min Retshistorie I. 266—257 angaaende Testamenter; jeg har nemlig, efterat have antydet Grunde for og imod den Mening, at Arvingernes Samtykke udkrævedes til et Testamentes Gyldighed, antaget, at Modgrundene vare overvejende. Jeg har siden fundet en Auctoritet, som i denne Materie udentvivl er uimodsigelig, det er Rigskantsleren *Hvitfelds*, som i Anledning af det Sagn, at Christian d. 1. skulde have testamenteret Hertugdømmene til Frederik d. 1ste, siger: "ej heller gjelder noget Testamente her i Danmark *videre, end det af Arvingerne samtykkes*". (Krön. I. 963). De Udtryk i Sk. L. II. 10: at giuæ *fran aruum*, hvorpaa jeg især havde lagt Vægt til Fordeel for den modsatte Mening, indeholde da strængt taget, heller ikke mere, end at hvad Testator bortgiver, det gaaer fra Arvingerne, uden at deri nødvendig ligger, at det skeer uden noget Samtykke fra deres Side.
